

บทที่ ๓

โครงการพัฒนาชุมชนชนบทโดยความร่วมมือของคณะสงฆ์และรัฐบาล

ตั้งที่ใดกล่าวมาแล้วในบทก่อนว่า นับตั้งแต่หลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา
 บทบาทของพระภิกษุในการเข้าร่วมการพัฒนาชุมชนชนบทได้ทวีขึ้นอย่างจริงจังและเห็น
 ได้ชัด ทั้งนี้มิได้หมายความว่าในก่อนหน้านี้พระภิกษุจะมีได้มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับความ
 เจริญของหมู่บ้าน เพราะพระภิกษุในชนบทโดยทั่วไปได้ทำหน้าที่เหล่านี้จนเป็นปกติวิสัย
 เรื่อยมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว แต่เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโดย
 ส่วนรวมของประเทศ เช่น การสิ้นสุดภารกิจของคณะสงฆ์ในด้านการจัดการศึกษาของชาติ
 การที่วิทยาการสมัยใหม่และแบบแผนอารยธรรมตลอดจนสถาบันในทางสังคมต่าง ๆ ตาม
 รูปแบบของชาวตะวันตก ได้เข้ามามีอิทธิพลแทนที่บทบาทของวัดและพระภิกษุในสังคม
 แบบดั้งเดิมของไทย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ มีผลกระทบกระเทือนโดยตรงต่อสภาวะของ
 พระภิกษุที่อยู่ในเมืองหลวง และสังคมเมืองรอบนอกออกมาอย่างเต็มที่ ส่วนพระภิกษุ
 ในชนบทแม้ว่าจะยังคงรักษาบทบาทเดิมในสังคมไว้ได้ไม่มากนักน้อย แต่แนวโน้มที่บทบาท
 ดังกล่าวจะลดน้อยถอยลงตามความเจริญของวิทยาการแผนใหม่ก็เป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง
 ได้ในอนาคต ดังนั้น คณะสงฆ์ในส่วนกลางซึ่งเป็นระดับผู้บริหารคณะสงฆ์โดยทั่วไป จึง
 ได้ริเริ่มปรับปรุงและฟื้นฟูบทบาทของตน โดยคำนึงถึงความคงอยู่ของสถาบันและประโยชน์
 ที่พึงมีต่อสังคมเป็นหลัก มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ
 วิชาการสมัยใหม่ของทางโลก ควบคู่ไปกับการรู้ทางธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร การ
 จัดกิจกรรมส่งเสริมให้พระภิกษุผู้สำเร็จการศึกษาได้ออกไปทำประโยชน์ต่อสังคมในส่วน
 ภูมิภาค ตลอดจนการจัดโครงการอบรมความรู้ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เช่น การขุดบ่อ
 น้ำ สร้างคุ่มน้ำ ความรู้ในทางอนามัยและสาธารณสุข ฯลฯ ที่ถูกต้องให้แก่พระภิกษุ
 ที่อยู่ในชนบท จนมีผลให้วงการคณะสงฆ์ในต่างจังหวัดเริ่มตื่นตัวต่อวิชาการแบบใหม่
 เหล่านี้ และเริ่มเคลื่อนไหวที่จะนำความรู้ดังกล่าวไปพัฒนามูลฐานของตนอย่างกว้าง
 ขวางยิ่งขึ้น

ในฝ่ายรัฐบาล ซึ่งได้เห็นความเคลื่อนไหวของคณะสงฆ์ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อสังคม ประจวบกับความจำเป็นที่รัฐจะต้องเร่งดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในชุมชนชนบท เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ของชาวชนบทซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ และเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของบ้านเมือง รัฐบาลจึงได้เล็งเห็นความสำคัญของสถาบันสงฆ์ที่จะสามารถช่วยเหลือในกิจการด้านนี้ เพราะพระภิกษุเป็นผู้นำและเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของประชาชนเสมอมาตั้งแต่ในอดีตกาล ดังนั้น รัฐบาลจึงได้วางหลักการส่งเสริมให้พระภิกษุโดยทั่วไปได้มีบทบาทในการพัฒนาสังคมและพัฒนาหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้ โดยผ่านทาง การขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์ในระดับผู้บริหารในส่วนกลาง คือ มหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ให้ช่วยเหลือสนับสนุนในนโยบายดังกล่าวนี้ และในเวลาต่อมา รัฐบาลก็ได้ผลักดันให้คณะสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยตรงยิ่งขึ้น เพื่อช่วยเหลือรัฐในการแก้ไขปัญหาทางการเมือง การปกครอง โดยการจัดตั้งโครงการพัฒนาชุมชนชนบทที่อาราธนาคณะสงฆ์ให้เป็นผู้ดำเนินการขึ้น โดยเฉพาะเป็นจำนวนหลายโครงการ และแบ่งแยกไปตามความรับผิดชอบของหน่วยราชการแต่ละแห่ง เพื่อแก้ไขปัญหาในแต่ละประเด็นที่ต่างกัน

เฉพาะโครงการที่ได้นำมาศึกษาวิจัยไว้ในที่นี้ ได้แก่โครงการพระธรรมทูต และโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งเป็นโครงการในลำดับแรก ๆ ที่รัฐบาลได้จัดตั้งขึ้น โดยมีพระภิกษุเป็นผู้ดำเนินการ เหตุผลที่ได้ศึกษาเฉพาะสองโครงการนี้ เนื่องจากเป็นโครงการใหญ่ที่มีผลกระทบต่อบทบาทของคณะสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน และมีผลต่อชาวชนบทเองในหลายด้าน ทำให้เป็นที่สนใจและได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ศึกษาค้นคว้าจากนักวิชาการเป็นจำนวนมาก ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สามารถนำมาเป็นตัวอย่างของรูปแบบโครงการพัฒนาชุมชนชนบทของคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้โครงการทั้งสองยังเป็นโครงการที่ดำเนินงานสืบต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ จึงมีข้อมูลมากเพียงพอที่จะนำมาวิจัยให้เห็นถึงลักษณะการดำเนินงาน ผลที่ได้รับและวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนพอสมควร

อนึ่ง ในบทนี้จะได้นำเอาโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนา
ท้องถิ่นที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัยสงฆ์มากล่าวถึงไว้ด้วย แม้ว่าโครงการดังกล่าวจะมีได้
จัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาล แต่วัตถุประสงค์ของโครงการนี้ ได้มุ่งสนับสนุนการพัฒนาชุมชนชนบท
ของรัฐ อย่างชัดเจน และยังได้รับงบประมาณสนับสนุนส่วนหนึ่งจากรัฐบาลอีกด้วย จึง
นับเนื่องเข้าไว้เป็นโครงการพัฒนาชุมชนชนบทโดยความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐบาล
แต่จะได้ศึกษาถึงวิธีการดำเนินงานและผลที่เกิดขึ้นของโครงการนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับ
โครงการพระธรรมทูต และโครงการพระธรรมจาริก ไว้ในตอนท้ายบทความ เพื่อให้
เห็นความแตกต่างระหว่างโครงการที่รัฐเป็นผู้ควบคุมสนับสนุน และโครงการที่คณะสงฆ์
จัดขึ้นเองโดยเป็นอิสระจากนโยบายของรัฐบาล

โครงการพระธรรมทูต

ประวัติความเป็นมา

จากประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา ได้แบ่งบุคคลผู้ทำหน้าที่ประกาศ
พระศาสนาออกเป็น ๒ ประเภท คือ ผู้แสดงธรรมอยู่ประจำสำนักประเภทหนึ่งเรียกว่า
"ธรรมกถึก" และประเภทที่สองคือ ผู้ที่เดินทางออกไปหาผู้สมควรได้รับฟังพระธรรม ซึ่ง
เรียกว่า "ธรรมทูต" ผู้เผยแพรพระพุทธศาสนาทั้ง ๒ ประเภทนี้ กล่าวได้ว่ามีความ
สำคัญและมีความจำเป็นเท่าเทียมกัน ดังปรากฏว่า เมื่อธรรมทูตทำหน้าที่ขยายพระศาสนา
ออกไปยังดินแดนใดแล้ว ก็จะมีให้ธรรมกถึกเป็นฝ่ายเทศนาสั่งสอนคนให้มีความรู้
ความเข้าใจในพระธรรมยิ่งขึ้น และโดยแท้แล้ว ธรรมกถึก ในยามปกติก็เป็นผู้อาสา
ทำงานธรรมทูตในคราวจำเป็นด้วย และเมื่อหมดความจำเป็นแล้วธรรมทูตก็ทำหน้าที่
ธรรมกถึกเหมือนกัน ดังนั้นผู้ประกาศพระศาสนาทั้ง ๒ ประเภทจึงรวมเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกัน และอาจเป็นบุคคลคนเดียวกันก็ได้

---

^๑ปิ่น มุทุกันต์, ขอแนะนำธรรมทูตพุทธศาสนา (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๗), หน้า ๑ (กรมการศาสนาจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการปัจฉิมนิเทศน์คณะธรรมทูต ปี ๒๕๐๗).

งานธรรมทูตนี้ เป็นงานเก่าแก่และเป็นงานหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงนำพระสาวกปฏิบัติมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ดังปรากฏว่าหลังจากที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสรู้ และทรงเริ่มดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาไปในแคว้นมคธ พระองค์ได้ทรงใช้เวลาตลอดหน้าฝนพรรษาแรกหลังการตรัสรู้ธรรมรวบรวมพระสาวกได้ ๖๐ องค์ ทรงอบรมคุณธรรมแก่พระสาวกเหล่านั้นเพื่อเตรียมประกาศพระศาสนา หลังจากนั้นได้ทรงเรียกพระสาวกทั้งหมดมาประชุมกัน รับผิดชอบให้แยกย้ายกันไปประกาศพระศาสนาในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วแคว้นมคธ การประชุมในครั้งนั้นถือกันว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศน์สำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกของพระพุทธศาสนา และนับจากนั้นเป็นต้นมา งานธรรมทูตก็ได้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง ดังในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทรงส่งคณะธรรมทูตให้นำพระพุทธศาสนาไปขึ้นฟูและเผยแพร่มายังดินแดนต่าง ๆ เป็นจำนวนถึง ๙ สาย ซึ่งยังผลให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานมั่นคงในดินแดนต่าง ๆ เช่น สังกาและสุวรรณภูมิ หรือที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบันสืบมาจนทุกวันนี้

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ กรมการศาสนาได้ฟื้นฟูจิตใจให้แก่งานธรรมทูตขึ้นอย่างจริงจังในประเทศไทย ความมุ่งหมายของการจัดงานธรรมทูตดังกล่าว ปรากฏอยู่ในคำกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของอธิบดีกรมการศาสนาในขณะนั้น (พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์) ในโอกาสที่นำคณะธรรมทูตสายที่ ๒ เข้าเฝ้า เพื่อถวายพระพรลาไปปฏิบัติกิจพระศาสนา ซึ่งมีใจความสรุปได้ว่า การจัดงานธรรมทูตขึ้นก็เพื่อป้องกัน

กล่าวในการปิดประชุมปฐมนิเทศน์พระธรรมทูต ประจำ พ.ศ. ๒๕๑๕ ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ๗ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๑๔ มกราคม ๒๕๑๕ ใน วารสารพระธรรมทูต ๕ (๒๕๑๕): ๑๘.

ความเลื่อมท่วงค้ำจใจของประชาชนพลเมืองที่มีต่อพระศาสนา และป้องกันกานำเอาลัทธิอื่นซึ่งเป็นปฏิภักต่อความมั่นคงของชาติและศาสนา มิให้มาเผยแพร่ชักจูงจิตใจของชาวไทยได้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งจะเห็นได้ความนอกเหนือจากจุดมุ่งหมายในทางศาสนาแล้ว รัฐบาลยังได้มีนโยบายที่จะอาศัยสถาบันสงฆ์เป็นเครื่องต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในทางอ้อมอีกด้วย และในเวลาต่อมารัฐบาลยังได้เพิ่มเติมวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานพระธรรมทูต ให้ขยายกว้างขวางออกไปอีก โดยส่งเสริมให้พระธรรมทูตทำหน้าที่เป็นสื่อประสานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน รวมทั้งการให้ความร่วมมือช่วยเหลือแก่รัฐในการพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยตรงอีกด้วย ดังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในเอกสารสรุปผลการดำเนินงานพระธรรมทูต ดังนี้ คือ

๑. เพื่อเสริมสร้างศรัทธาของประชาชนให้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา มีศีลธรรมประจำใจ มีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
๒. เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความปลอดภัยแห่งประเทศชาติและศาสนา
๓. เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรมวัฒนธรรม และให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชนพลเมือง
๔. เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่างกัน
๕. เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกัน ระหว่างข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์ และผู้นำทางศาสนา ในการพัฒนาประเทศชาติและความป็นอยู่ของประชาชน

^๑ ปิ่น มุทุกันต์, ขอแนะนำธรรมทูตพุทธศาสนา, หน้า ๕ - ๖.

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, สรุปผลงานของพระธรรมทูตในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๐ (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๒๐), หน้า ๖๒.

การจัดงานพระกรรมทูตของกรมการศาสนาในปีแรก คือปี ๒๕๐๓ เริ่มขึ้นโดยการอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่รับภาระจัดพระภิกษุผู้สมัครมาเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา และประชาชนประมาณ ๒๐๐ รูป ออกจาริกไปในท้องถิ่นทางไกลความเจริญ ในเขตจังหวัดชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวม ๑๐ จังหวัด ซึ่งปรากฏตามรายงานว่าการดำเนินงานดังกล่าวเป็นที่ชื่นชมยินดีแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ในที่สุดมา คือ พ.ศ. ๒๕๐๔ กรมการศาสนาจึงได้จัดส่งพระกรรมทูตออกเผยแผ่พระศาสนาอีก โดยเพิ่มจำนวนพระกรรมทูตและแบ่งเขตท้องที่ในการปฏิบัติงานออกไปอีก เมื่อปรากฏว่าการปฏิบัติศาสนกิจของพระกรรมทูตดำเนินไปด้วยความก้าวหน้าเป็นที่น่าพอใจ กรมการศาสนาจึงได้มอบถวายงานพระกรรมทูตให้เป็นกิจการของคณะสงฆ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งมหาเถรสมาคมก็ได้รับสนองนโยบายของรัฐบาลด้วยดี โดยรับเอางานพระกรรมทูตเป็นศาสนกิจส่วนรวมของคณะสงฆ์^๒ และกำหนดแผนปฏิบัติงานของพระกรรมทูตขึ้นเป็นหลักฐาน โดยมีเจ้าหน้าที่ในฝ่ายจริยศึกษา กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา เป็นผู้ช่วยประสานงาน

ลักษณะโครงการและวิธีการดำเนินงาน

มหาเถรสมาคมได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการกองงานพระกรรมทูตขึ้นชุดหนึ่ง ประกอบด้วยพระเถระผู้ใหญ่ในระดับบริหารของคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาค และอธิบดีกรมการศาสนา รวมกันเป็นกรรมการ มีหน้าที่ในการพิจารณาวางแผนงานพระกรรมทูต และควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบาย^๓ คณะกรรมการดังกล่าวจะแต่งตั้ง

^๑ ออกจากสำเนาหนังสือของสำนักงานบริหารของนายกรัฐมนตรี ที่ สร. ๐๓๐๓/๑๔๑๕ ลงวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๐๓ เรื่อง สิ่งทีประชาชนพึงพอใจรัฐบาล ใน ขอแนะนำพระกรรมทูตพุทธศาสนา, หน้า ๑๓.

^๒ สรุปผลงานของพระกรรมทูตในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๔, หน้า ๑๐.

^๓ สรุปผลงานของพระกรรมทูตในประเทศ พ.ศ. ๒๕๒๐, หน้า ๕๔.

หัวหน้าสายพระธรรมทูต และพิจารณากำหนดพระเถระผู้ทำหน้าที่เยี่ยมเยียน ติดตามผล และตรวจตราการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตในต่างจังหวัด โดยในฤดูร้อนระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี จะมีการจัดส่งพระธรรมทูตแบบพักรูปออกจาริกเผยแผ่ พระศาสนาไปยังท้องที่ต่าง ๆ ทั้งราชอาณาจักร ตามจุดหรือศูนย์ปฏิบัติงานที่กำหนดขึ้นตาม ความต้องการของจังหวัดนั้น ๆ มีการแบ่งเขตพื้นที่ในการปฏิบัติงานตามเขตการปกครอง คณะสงฆ์ ๑๘ ภาค ให้เป็นเขตจาริกของพระธรรมทูตรวม ๕ สาย ๆ ละ ๒ ภาค ดังนี้

<u>เขตจาริก</u>	<u>ภาคคณะสงฆ์</u>	<u>จังหวัดทางบ้านเมือง</u>
สาย ๑	ภาค ๑	กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ
	ภาค ๑๔	นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี สมุทรสาคร
สาย ๒	ภาค ๒	พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สระบุรี
	ภาค ๓	ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท อุทัยธานี
สาย ๓	ภาค ๔	นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์
	ภาค ๕	พิจิตร โลก สุโขทัย ตาก อุตรดิตถ์
สาย ๔	ภาค ๖	ลำปาง เชียงราย แพร่ น่าน
	ภาค ๗	เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน
สาย ๕	ภาค ๘	อุตรธานี หนองคาย เลย สกลนคร
	ภาค ๙	ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด
สาย ๖	ภาค ๑๐	นครพนม อุดรธานี ยโสธร ศรีสะเกษ
	ภาค ๑๑	นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์
สาย ๗	ภาค ๑๒	ปราจีนบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา
	ภาค ๑๓	ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด
สาย ๘	ภาค ๑๕	ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์
	ภาค ๑๖	นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร
ภาค ๙	ภาค ๑๗	ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ ระนอง
	ภาค ๑๘	สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา นราธิวาส

ที่มา: สรุปผลงานของพระธรรมทูตในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๐

โดยทั่วไป พระภิกษุผู้จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระธรรมทูต จะต้องมีความสมบูรณ์เฉพาะดังนี้ คือ

- ๑. มีอายุพรรษาพอสมควรแก่การเผยแพร่พระศาสนา
- ๒. มีความสามารถพอที่จะเผยแผ่ได้
- ๓. มีบุคลิกลักษณะที่น่าประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส
- ๔. เป็นผู้ตั้งใจอุทิศตนเพื่องานเผยแผ่พระศาสนาอย่างจริงจัง
- ๕. เคยปฏิบัติงานพระธรรมทูต หรือผู้ที่หัวหน้าสายพิจารณาเห็นสมควร

นอกจากนี้ ยังมีกาพิจารณาคัดเลือกพระธรรมทูตจากคุณสมบัติอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับงานอีก เช่น

- ๑. เป็นผู้มีความอดทน เสียสละ ใจคอกหนักแน่นมั่นคง
- ๒. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ซื่อสัตย์สุภาพเข้าได้กับคนทั่วไป
- ๓. มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง สามารถปรับตัวได้กับทุกท้องถิ่น และเผชิญกับความยากลำบากในท้องที่ทุรกันดารได้
- ๔. เป็นผู้มีความรู้ มีศิลปะในการพูด และฉลาดในการถ่ายทอดศีลธรรมสู่ประชาชนได้เป็นอย่างดี

๖.๓

การคัดเลือกพระธรรมทูตนี้ จะเลือกจากพระทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยส่วนใหญ่จะเลือกจากพระที่อยู่ประจำท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งทางเจ้าคณะจังหวัด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ สรุปผลงานของพระธรรมทูตในประเทศ พ.ศ. ๒๕๑๑, หน้า ๕.
^๒ สรุปผลงานของพระธรรมทูตในประเทศ พ.ศ. ๒๕๒๐, หน้า ๘.

เสนอขึ้นมา เนื่องจากมีความเหมาะสมในการรู้ภาษาท้องถิ่น รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ และความต้องการของชาวบ้าน ตลอดจนมีความคุ้นเคยต่อสภาพภูมิประเทศและเส้นทางคมนาคมในท้องถิ่นนั้น ๆ อยู่แล้ว สำหรับพระจากส่วนกลาง ก็จะคัดเลือกจากผู้ที่อาสาสมัครมาจากที่ต่าง ๆ หรือพระนักศึกษามาหาวิทยาลัยสงฆ์และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อร่วมปฏิบัติงานแนะนำความรู้และวิธีการดำเนินการพัฒนาชุมชนให้แก่พระในท้องถิ่น ซึ่งมักมีปัญหาในด้านวิชาความรู้ที่จะนำไปอบรมสั่งสอนชาวบ้าน

ในการดำเนินงานพระธรรมทูต เนื่องจากเป็นโครงการที่รัฐบาลเป็นผู้จัดตั้งและให้การสนับสนุน จึงมีการจัดเตรียมอำนวยความสะดวกและการประสานงานระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างเรียบร้อย กล่าวคือ กรมการศาสนาจะเป็นผู้จัดเตรียมงบประมาณ ยานพาหนะ เอกสารหนังสือสำหรับแจกยารักษาโรค และเครื่องสมณบริขารที่จำเป็นอื่น ๆ สำหรับพระธรรมทูต และประสานงานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชนทุกฝ่าย คือ กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง กรมการพัฒนาชุมชน กรมตำรวจ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กองอำนาจการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในประเทศ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ตลอดจนหน่วยราชการในภูมิภาคนั้น ๆ และหน่วยงานทางศาสนจักรในแต่ละท้องถิ่น เพื่อขอความร่วมมือในการถวายความอุปถัมภ์ และให้ความสนับสนุนแก่พระธรรมทูตที่จะจาริกไป

นอกจากนี้ ก่อนออกปฏิบัติงานในทุก ๆ ปี กรมการศาสนาจะจัดให้มีการประชุมปฐมนิเทศน์พระธรรมทูตระดับหัวหน้าสาย เจ้าคณะภาคและเจ้าคณะจังหวัดร่วมกับพระเถระในกองงานพระธรรมทูตและผู้แทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อ

รับทราบนโยบายและแผนการปฏิบัติงานเฉพาะปี^๑ จากนั้นหัวหน้าสายพระบรมมทูตแต่ละสาย จะไปจัดการประชุมนิเทศน์พระบรมมทูตระดับจังหวัดในสายของตน ก่อนออกปฏิบัติงานในทุกจังหวัด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พระบรมมทูตมีความรู้ความเข้าใจในหลักการและวิธีการเผยแพร่ธรรมะ และรู้จักคุ้นเคยกันในระหว่างพระบรมมทูตในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ก่อนออกไปปฏิบัติงานร่วมกัน นอกจากนี้ยังมุ่งที่จะให้พระบรมมทูตได้พบปะพระเถระผู้ใหญ่ เพื่อรับฟังแนวคิดเห็นในการปฏิบัติงาน และซักถามข้อสงสัย โดยจะมีการจัดวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิในด้านวิชาการต่าง ๆ เช่น ผู้ว่าราชการหรือตัวแทนของจังหวัด มาบรรยายถวายเป็นความรู้แก่พระบรมมทูต และมอบสิ่งของต่าง ๆ เช่น ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม สมุดดินสอด่า ฯลฯ เพื่อให้พระบรมมทูตนำไปแจกจ่ายแก่ประชาชนในถิ่นทุรกันดารอีกด้วย^๒

เมื่อพระบรมมทูตจะเริ่มออกจาริกปฏิบัติงาน ภายหลังจากได้มีการประชุมนิเทศน์ในระดับจังหวัดร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเพื่อวางแผนปฏิบัติงานแล้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองจะเป็นผู้กำหนดสถานที่และวันเวลาที่จะปฏิบัติงานมาให้ เพื่ออำนวยความสะดวกในการนัดหมายประชาชนมาร่วมประชุมพร้อมกัน พร้อมทั้งให้ความร่วมมือในค่านอุปการะการเผยแพร่ เช่น ยานพาหนะและเครื่องขยายเสียง เป็นต้น และมีเจ้าหน้าที่ร่วมไปอำนวยความสะดวกให้ในระหว่างออกปฏิบัติงานทุกครั้ง สำหรับพระสังฆาธิการและพระภิกษุในระดับท้องถิ่น ก็จะเป็นฝ่ายสนับสนุนให้ความร่วมมือกับพระบรมมทูตในการดำเนินงาน โดยส่วนใหญ่ พระบรมมทูตจำนวนประมาณ ๓ - ๖ รูป จะอยู่ประจำในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ๆ ราว ๕ - ๘ วัน แล้วจาริกเคลื่อนที่ไปเรื่อย ๆ จนหมดเขตท้องที่ปฏิบัติงาน เมื่อถึงปีต่อไปก็จะแวะเวียนกลับมาเยี่ยมเยือนเสียครั้งหนึ่งหรือย้ายไปจาริกที่แห่งอื่น เป็นเช่นนี้ประจำทุกปี

^๑ การประชุมประชุมนิเทศน์ดังกล่าว จัดขึ้นที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นประจำเรื่อยมาทุกปี จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๑๗ จึงได้ยุติลง เนื่องจากประสบปัญหาขาดแคลนงบประมาณ แต่ยังคงมีนโยบายให้จัดประชุมประชุมนิเทศน์พระบรมมทูตระดับจังหวัด ก่อนออกปฏิบัติงานเป็นประจำทุกปีไป

^๒ สรุปผลงานของพระบรมมทูตในประเทศ พ.ศ. ๒๕๑๑, หน้า ๓๐.

วิธีการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตนั้น จะใช้การเทศนาสั่งสอน การอบรม สอนทนา และอภิปรายธรรมตามที่ต่าง ๆ รวมทั้งการออกเยี่ยมเยียนให้คำแนะนำแก่ ประชาชนตามบ้านตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น มีการแจกเสื้อผ้า หนังสือ ยา รักษาโรค และสิ่งอื่น ๆ ที่จำเป็นแก่ชาวบ้าน ในเขตจังหวัดโคมีหน่วยพัฒนาการ เคลื่อนที่ของทางราชการ พระธรรมทูตจะประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยการ ชักชวนชาวบ้านให้เข้าร่วมการพัฒนา ก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ เพื่อความเจริญแก่ ท้องถิ่น เช่น สร้างถนน สะพาน ซุกดอกกุศลอง สร้างบ่อน้ำ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น นอกจากนี้ ในระหว่างการออกปฏิบัติงาน พระธรรมทูตจะคอยสับคัมภีร์ฟังการปรับทุกข์ จากประชาชน หรือคอยสอดส่องดูแลความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องที่ต่าง ๆ แล้ว นำมาแจ้งแก่ทางราชการเพื่อช่วยเหลือการปกครองของทางบ้านเมือง และภายหลัง การสิ้นสุดภารกิจในการจาริกเผยแผ่พระศาสนาในแต่ละปี พระธรรมทูตก็จะจัดทำ รายงานผลการปฏิบัติงานในความรับผิดชอบของตน เสนอต่อเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งจะ รวบรวมส่งหัวหน้าสายพระธรรมทูตให้รับทราบอีกทีหนึ่งตามลำดับชั้น รายงานดังกล่าว จะประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนกิจที่ได้ปฏิบัติ ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ตลอดจนข้อสังเกตและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น หัวหน้า สายพระธรรมทูตก็จะรวบรวมรายงานต่าง ๆ สรุปเป็นรายงานผลการปฏิบัติงานในสาย ของตนเสนอต่อกองงานพระธรรมทูต หลังจากนั้น กรมการศาสนาจะจัดให้มีการ ประชุมปัจฉิมนิเทศน์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้หัวหน้าสายพระธรรมทูตแต่ละสายได้รายงาน ผลการปฏิบัติงาน และชี้แจงปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินงาน เพื่อให้กรมการ ศาสนาและเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองที่เกี่ยวข้อง ได้รับทราบข้อคิดเห็น ตลอดจนข้อเสนอ เน้นต่าง ๆ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตต่อไป

ผลการปฏิบัติงาน

จากรายงานผลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตประจำปีต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๒๐ ปรากฏว่า กรมการศาสนาได้ประเมินความสำเร็จของ โครงการในค้ำต่าง ๆ ซึ่งสรุปได้เป็น ๓ ค้ำใหญ่ ๆ คือ ค้ำรัฐบาล ประชาชน และพระพุทธศาสนา โดยกล่าวว่า การดำเนินงานพระธรรมทูตได้เจริญก้าวหน้าขึ้น

เรื่อย ๆ ตามลำดับ และได้ช่วยให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาชุมชนอย่างกว้างขวาง กล่าวคือ

๑. กานรัฐบาล ช่วยให้ประชาชนเกิดความสามัคคี สนใจในการพัฒนาท้องถิ่น รู้จักหน้าที่ของตนที่หมู่บ้านเมือง มีความเข้าใจที่ขึ้นต่อทางราชการ รู้จักช่วยเหลือและร่วมมือกับทางราชการในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ และทำให้ทางราชการได้รับทราบข้อเท็จจริงบางประการ ตลอดจนปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นกับประชาชน เพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๒. กานประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา สนใจในหลักธรรม และคุณค่าของพระพุทธศาสนา รู้จักดำเนินชีวิตอยู่ในศีลธรรมมากขึ้น รวมทั้งช่วยให้ประชาชนได้ทราบถึงความห่วงใยของทางราชการและคณะสงฆ์ ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน และมีความรักหวงแหนต่อประเทศชาติและพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

๓. กานพระศาสนา ช่วยให้เกิดความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ เนื่องจากประชาชนมีความเคารพนับถือ และเข้าใจในคุณค่าของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนได้ยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีและถูกต้องระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ และทำให้พระภิกษุสามเณรตามวัดต่าง ๆ ในท้องถิ่นเกิดความกระตือรือร้นที่จะศึกษาเล่าเรียน การเผยแผ่พระศาสนาและพัฒนาวัดของตนเอง ตลอดจนเื้อ้อ่านวยให้พระภิกษุทั้ง ๒ นิกายซึ่งได้ปฏิบัติงานร่วมกัน มีความเข้าใจอันดีต่อกัน และเกิดความสามัคคีร่วมกันในอันที่จะเผยแผ่และคุ้มครองป้องกันความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนา

ทั้งรายละเอียดในตารางสรุปผลการปฏิบัติงานพระธรรมทูตประจำปี ๒๕๐๘ - ๒๕๑๒, ๒๕๑๖ และ ๒๕๒๐ ซึ่งได้ยกมาเป็นตัวอย่างประกอบ ดังนี้

รวบรวมจาก สรุปผลงานของพระธรรมทูตในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘, หน้า ๔๑ - ๔๒, สรุปผลงานของพระธรรมทูตในประเทศ พ.ศ. ๒๕๑๒, หน้า ๔๒ - ๔๓. และสรุปผลงานของพระธรรมทูตในประเทศ พ.ศ. ๒๕๑๖, หน้า ๓/๓ - ๓/๕.

ตารางสรุปผลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ประจำปี ๒๕๐๘, ๒๕๑๒, ๒๕๑๖ และ ๒๕๒๐
เริ่มปฏิบัติงานตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมิถุนายน

ปี พ.ศ.	กิจกรรม							การสงเคราะห์				
	จำนวนพระธรรมทูต ปฏิบัติงาน	อบรมพระภิกษุสามเณร หน่วยรูป	อบรมประชาชน หน่วยคน	อบรมคนงาน หน่วยคน	อบรมข้าราชการ หน่วยคน	อบรมนักเรียน หน่วยคน	นำเป็นพุทธมามกะ หน่วยคน	อบรมผู้ศรัทธา หน่วยคน	นำเสด็จ หน่วยคน	นำพัฒนาท้องถิ่น หน่วยคน	การเยี่ยมเยียน หน่วยครั้ง	บริจาคที่ดิน หน่วยบาท
๒๕๐๘	๓๕๑	๑๓,๓๕๕	๑,๔๓๓,๕๖๐	๓๑๖	๑๓,๘๓๐	๒๑๖,๒๖๔	๑๑๔,๖๖๕	๔,๔๑๑	๒๐,๑๕๓	๓๔	๒๕	๓๓,๒๔๔.๕๔
๒๕๑๒	๑,๘๑๕	๑๐๔,๖๘๔	๑,๔๘๕,๑๕๒	๒๖,๘๐๖	๕๘,๖๐๓	๓๑๕,๐๒๓	๒๓๐,๖๖๘	๑๖,๒๑๓	๕๑,๕๕๕	๓,๓๕๑	๖,๕๘๐	๑๕๕,๖๖๓.๒๕
๒๕๑๖	๒,๒๔๐	๑๓๐,๕๓๓	๑,๘๕๐,๐๖๕	๑๐๒,๖๖๑	๓๒,๕๑๓	๑,๑๐๕,๒๐๕	๕๐๑,๓๕๓	๔๓,๓๐๖	๑๘๔,๑๐๕	๓,๕๐๕	๕,๘๕๒	๘๘๐,๑๑๐,๕๕
๒๕๒๐	๒,๓๓๐	๑๓๒,๘๕๘	๑,๓๘๓,๐๓๓	๘๖,๔๓๒	๘๒,๓๒๕	๑,๑๖๖,๓๕๔	๓๖๔,๘๐๔	๒๖,๕๒๔	๒๐๕,๔๓๒	๓,๓๐๓	๔,๒๒๘	๓๓๕,๓๔๘.๐๐

ที่มา: สรุปผลงานของพระธรรมทูตในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๘, ๒๕๑๒, ๒๕๑๖ และ ๒๕๒๐

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากงานพระบรมมทูตนี้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการพัฒนาทางค่านิยมของประชาชน การประเมินคุณค่าและการวัดความสำเร็จของผลงานที่ปฏิบัติ จึงเป็นสิ่งที่ยากต่อการวิเคราะห์ให้ตรงกับความเป็นจริงได้ ผลสำเร็จของโครงการที่คณะพระบรมมทูตได้ประเมินออกมาดังข้างต้นนี้ จึงเป็นการคาดคะเนเอาจากปริมาณความสนใจของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานของพระบรมมทูต โดยสรุปเอาว่าตัวเลขต่าง ๆ ที่ปรากฏในสถิติต่าง ๆ นั้น เป็นผลสำเร็จที่น่าพึงพอใจแล้ว ซึ่งแท้ที่จริง การประเมินผลดังกล่าว ไม่อาจยอมรับได้อย่างแท้จริงว่าเป็นการประเมินที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพน่าเชื่อถือ ดังจะเห็นได้จากปริมาณของปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ มากมายที่ปรากฏอยู่ในรายงานฉบับเดียวกัน ซึ่งล้วนเป็นปัญหาที่พระบรมมทูตแทบทุกสายต้องประสบคล้ายคลึงกัน และเกิดขึ้นเป็นประจำเรื่อยมาในทุก ๆ ปีที่มีการดำเนินงาน อันเป็นการขัดแย้งโดยตรงต่อความสำเร็จที่ได้ประเมินไว้ และเป็นสาเหตุให้การดำเนินงานพระบรมมทูตไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร แม้จะได้เริ่มโครงการเป็นเวลานานนับสิบกว่าปีแล้ว ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดกับงานพระบรมมทูต ส่วนใหญ่จะได้แก่เรื่องต่อไปนี้คือ

- ๑. การขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน
- ๒. การประสานงานและความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในบางท้องถิ่น

ไม่เพียงพอ

๓. ปัญหาทางการเมืองและความปลอดภัยในการจาริกไปปฏิบัติงาน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับโจรผู้ร้าย และผู้ฉกฉวยทรัพย์สินตามจังหวัดและอำเภอชายแดนต่าง ๆ ซึ่งพยายามหาจุดอ่อนของพระบรมมทูต เพื่อนำไปโฆษณาชวนเชื่อเป็นประโยชน์แก่พวกตน เช่น โจมตีว่าพระบรมมทูตเป็นพระที่ไม่ดี เข้ามากกว่ากายเรื่องของทางโลกมากเกินไป และบางครั้งก็ลงมือก่อวินาศกรรม และปล้นสดมภ์พระบรมมทูตให้ได้รับ

รวบรวมจาก สรุปผลงานของพระบรมมทูตพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๐๔, หน้า ๘,
 ๑๒. สรุปผลงานพ.ศ. ๒๕๑๕, หน้า ๘. สรุปผลงาน พ.ศ. ๒๕๑๖, หน้า ๘/๓,
สรุปผลงาน พ.ศ. ๒๕๒๐, หน้า ๓๓, ๔๓. วารสารพระบรมมทูต ๕ (๒๕๑๕): ๖๕
 และ วารสารพระบรมมทูต ๖ (๒๕๑๖): ๓๓.

อันตรายอีกด้วย

๔. ในบางท้องที่ ประชาชนมีความยากจนอย่างมาก และต้องการความช่วยเหลือทางด้านวัตถุอย่างเร่งด่วน มากกว่าการปลดปล่อยจิตใจ ซึ่งควรจะได้มีการจัดเตรียมเสื้อผ้า ยารักษาโรค และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ไปแจกจ่าย เพื่อให้ประชาชนสนใจที่จะมารับฟังการทำงานของพระธรรมทูต

๕. ระยะเวลาในการปฏิบัติงานสั้นเกินไป และเป็นช่วงเวลาที่ไมเหมาะสม

๖. พระธรรมทูตบางองค์ไม่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะทำงานให้ได้ผล

การประเมินผล

จากรายงานผลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตที่กรมการศาสนาได้สรุปมาทั้งหมดนั้น แม้ทางฝ่ายพระธรรมทูตจะได้สรุปว่าการดำเนินงานมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นทุกปี และพระธรรมทูตก็ได้บำเพ็ญประโยชน์ในการพัฒนาจิตใจและพัฒนาหมู่บ้านอย่างมากมา และเป็นผลดี โดยวัดผลการพัฒนาทางจิตใจจากจำนวนประชาชนที่มารับการอบรมสั่งสอนศีลธรรม ซึ่งรายงานว่ามีจำนวนนับล้านคน และวัดผลการพัฒนาทางวัตถุจากจำนวนสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ อันเป็นสาธารณประโยชน์ต่อชุมชน แต่หากจะพิจารณาโดยละเอียดแล้ว จำนวนตัวเลขที่ปรากฏในรายงานดังกล่าวนี้ ยังไม่อาจสรุปได้แน่นอนว่า การพัฒนาดังกล่าวประสบผลสำเร็จและเป็นผลดีทั้งต่อประชาชน รัฐบาล และต่อพระพุทธศาสนาเองอย่างแท้จริง คงปรากฏหลักฐานหลายประการ ที่ขัดแย้งกับความสำเร็จของโครงการ ซึ่งเห็นได้จากในรายงานการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตเอง ซึ่งที่จะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป หลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าว สอดคล้องกับสรุปผลการวิจัยของนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีความเห็นว่า การที่พระธรรมทูตได้เข้ามาดำเนินงานพัฒนาชุมชน ในลักษณะที่เป็นเสมือนเครื่องมือเพื่อสนองวัตถุประสงค์ทางการเมืองของรัฐบาล ได้ทำให้เกิดยริศคุณของสถาบันสงฆ์ต้องถูกกระทบกระเทือนและทำให้ประชาชนเกิดความสงสัยในแง่ความบริสุทธิ์และความเป็นอิสระของสถาบัน และการที่พระภิกษุเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจการของทางโลกมากเกินไป ก็อาจเป็นการขัดต่อพระธรรมวินัย และทำให้ประชาชนเกิด

ความเสื่อมศรีราชาต่อพระพุทธศาสนาได้

เมื่อมองจากจำนวนตัวเลขของผลการปฏิบัติงานพระธรรมทูตประจำปีต่าง ๆ ที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าผลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตเจริญก้าวหน้าไปได้ไม่มากนัก เมื่อเทียบกับระยะเวลาที่ได้มีการดำเนินงาน โดยเฉพาะจากช่วงปี ๒๕๑๖ - ๒๕๒๐ ซึ่งระยะเวลาห่างกันถึง ๔ ปี แต่ตัวเลขที่ปรากฏได้แสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานแทบจะอยู่ในลักษณะคงที่ เพราะจำนวนตัวเลขในหลายรายการก็ลดลงจากเดิม และในบางรายการมีจำนวนตัวเลขเพิ่มขึ้นแต่มีอัตราเพิ่มน้อยมาก กล่าวคือจำนวนพระธรรมทูตในปี ๒๕๒๐ มีจำนวนมากกว่าพระธรรมทูตในปี ๒๕๑๖ เป็นจำนวน ๕๐ รูป แต่สถิติการอบรมประชาชน อบรมคนงาน อบรมผู้ต้องขัง การนำเป็นพุทธมามกะ และนำพัฒนาท้องถิ่น เหล่านี้ มีตัวเลขที่น้อยกว่าสถิติในปี ๒๕๑๖ เป็นอันมาก โดยเฉพาะการนำประชาชนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งเป็นบทบาทเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง มีสถิติที่ลดน้อยลงเกือบสองแสนคน ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า โครงการพระธรรมทูตมิได้ดำเนินไปอย่างก้าวหน้าและราบรื่นเท่าที่ควร

๑. คุรายละเอียดยใน สุลักษณ์ ศิวรักษ์, "การอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น" ในประมวลผลงานและบทความทางวิชาการ ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕ ของโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยสงฆ์, หน้า ๒๘ เจริญเกียรติชนะสุชาติวาร, "พุทธศาสนากับชนชั้นปกครองของไทย ใน การพัฒนาการเมืองไทย, หน้า ๓๓๔. Somboon Suksamran, "The Role of the Sangha in Relation to Political Modernization in Thailand Since 1965," p. 162. Charles F. Keyes, "Buddhism and National Integration in Thailand," Journal of Asian Studies XXX (May 1971): 560, Roger Eugene Harmon, "Buddhism and Action: The Thammathut (Ambassador of Dharma) Program in Thailand" Doctoral dissertation, Department of Anthropology, University of Washington, 1978, pp. 21 - 22 and J.A. Niels Mulder, "Monks Merit and Motivation: Buddhism and National Development in Thailand," p. 23.

เกี่ยวกับอุปสรรคที่ทำให้การดำเนินงานพระธรรมทูตไม่เจริญก้าวหน้าดังกล่าวนี้อาจมองได้จากหลาย ๆ ด้าน เช่น การวางแผนงาน ผู้ปฏิบัติงานคือตัวพระธรรมทูตเอง เรื่องงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนผู้รับผิดชอบงานพระธรรมทูต กล่าวคือ

๑. ในการวางแผนงานนั้น การประสานงานระหว่างส่วนราชการแต่ละฝ่าย และการประสานงานกับเจ้าคณะจังหวัด อำเภอ ตำบลในเขตปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ยังไม่ดำเนินไปด้วยดีนัก คงมีปัญหาเกิดขึ้นเนื่อง ๆ ว่า เจ้าหนาที่ในบางหน่วยราชการ ไม่กระตือรือร้นที่จะให้ความร่วมมือแก่พระธรรมทูตเท่าที่ควร โดยเห็นว่าการช่วยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่พระธรรมทูตเป็นการเพิ่มภาระในการทำงานโดยไม่จำเป็น ส่วนพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ ที่ได้อภิเษกมา ในบางแห่งก็ไม่เล็งเห็นความสำคัญของงานพระธรรมทูต และวางเฉยต่อการอนุเคราะห์ในการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต

ปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ วิธีการปฏิบัติเท่าที่เป็นอยู่ในรูปแบบเดิม คือ การเทศน์ แสดงธรรม บรรยายธรรม อบรมคานาศาสนพิธี อันเป็นรูปแบบของการเผยแผ่ตามจารีตประเพณี ซึ่งคนในสังคมปัจจุบันส่วนใหญ่จะเห็นว่าน่าเบื่อ ซ้ำซาก นอกจากนี้การแบ่งความรับผิดชอบในงานของธรรมทูตแต่ละสายให้พระ เณร ผู้ใหญ่แต่ละองค์ รับผิดชอบดำเนินการเอง โดยไม่มีการกำหนดวิธีปฏิบัติงานให้เป็นระเบียบแบบแผนเหมือนกันหมดนั้น ทำให้การปฏิบัติในแต่ละสายไม่เหมือนกัน ซึ่งทำให้ผลที่ได้รับในท้องที่แต่ละเขตนั้นแตกต่างกันตามวิธีการดำเนินงาน และความสามารถของพระธรรมทูตผู้เป็นหัวหน้าสาย เช่น สายที่ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง จะมีการวางแผนงานรัดกุมเป็นระเบียบ พระธรรมทูตที่ออกทำงานก็มักจะมีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ พร้อมเพรียงกว่าสายอื่น ๆ เป็นต้น ทำให้โครงการขาดเอกภาพการดำเนินงานที่ดี

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การที่ไม่สามารถจัดหาพระธรรมทูตถาวรประจำท้องถิ่นได้ เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน ทำให้การดำเนินงานที่เป็นไปในรูปของการออกเทศน์สั่งสอนเพียงชั่วคราวเพียงไม่กี่วัน แล้วจากริกไปที่อื่น ต่อปีใหม่

จึงจะย้อนไปอีกสักครั้งหรืออาจไม่ได้ไปอีกเลย โดยเฉพาะการจาริกไปปฏิบัติงาน
ในฤดูร้อน เป็นช่วงเวลาที่นักเรียนปิดเทอม ซึ่งยากต่อการรวบรวมเด็กเหล่านี้มา
รับฟังการอบรมสั่งสอนศีลธรรม ส่วนประชาชนทั่วไปที่เป็นหนุ่มสาว ก็มักออกไปทำงาน
ทำในแหล่งอื่น ๆ เนื่องจากเป็นฤดูที่ไม่ได้มีการทำนา การออกปฏิบัติงานของ
พระธรรมทูตในช่วงเวลาดังกล่าว จึงมักได้ผลน้อย และดำเนินไปอย่างไม่ต่อเนื่อง
ไม่มีผลถาวร เพราะไม่มีการวางแผนจัดพระธรรมทูตให้อยู่ประจำตลอดปี

๒. ในฝ่ายผู้ปฏิบัติงาน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระธรรมทูตที่ออกไปจากส่วนกลาง
คือ บางครั้งทำให้เกิดความขัดแย้งกับคณะสงฆ์ในท้องถิ่นเสียเอง เช่น เกิดปัญหาว่า
แย่งงาน หรือทำงานเกินหน้าพระในท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะระดับความรู้ การศึกษา
และวิธีดำเนินงานไม่สามารถปรับให้เข้ากันได้ ต่อมาเมื่อเปลี่ยนนโยบายเป็นการ
อาศัยพระในท้องถิ่นมากขึ้น โดยทั่วไป พระธรรมทูตในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถ
ก็มักจะเป็นพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสซึ่งมีภาระในการปกครอง และมีกิจที่ต้องนิมนต์
เป็นจำนวนมาก จนไม่ค่อยมีเวลาออกไปปฏิบัติงานธรรมทูตตามที่ได้รับมอบหมาย ส่วน
พระธรรมทูตที่เป็นอาสาสมัครจากท้องถิ่นจริง ๆ ก็มักจะขาดคุณสมบัติในการเป็น
พระธรรมทูตที่ดี เช่น ขาดความรู้ความสามารถที่จะไปแนะนำอบรมประชาชน เมื่อ
พระภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสมหาได้ยากก็จำเป็นต้องคัดเลือกไปตามที่มี ซึ่งนับว่าเป็น
ผลเสียต่อการดำเนินงานและทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา ดังปรากฏว่ามีการเรียกร
้องให้จัดการอบรมพระธรรมทูตท้องถิ่น เพื่อเตรียมพระธรรมทูตที่มีคุณภาพ สามารถ
เป็นตัวแทนไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีคืออยู่เบื้อง ๆ ข้อที่น่าสังเกตอีก
ประการหนึ่งก็คือ การดำเนินงานพระธรรมทูตในบางกลุ่ม ไม่ได้คิดว่าเป็นกิจอันพึง
ปฏิบัติตามหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงมีต่อสังคม และตามสมณวิสัยผู้มีเมตตากรุณาธรรมประจำ
จิตใจ เพราะมีการเรียกร้องเสนอแนะให้ทางผู้บริหารคณะสงฆ์ พิจารณาความดี
ความชอบแก่พระธรรมทูตผู้ปฏิบัติงานเป็นกรณีพิเศษ ทำให้อาจมองไปได้ว่า พระภิกษุ
บางกลุ่มอาศัยงานพระธรรมทูตเพื่อการเลื่อนสมณศักดิ์ หรือหวังสิ่งตอบแทนมากกว่าที่
จะเป็นผลงานที่ทำโดยตั้งใจ ในขณะที่บางกลุ่มก็อุทิศตนเพื่องานนี้ด้วยความเสียสละ
อย่างแท้จริง

ดำเนินงานของคณะสงฆ์ที่จาริกออกไปพบปะกับชาวบ้าน ในการนี้ รัฐบาลเชื่อว่า อิทธิพลของพระพุทธศาสนาจะช่วยเชื่อมโยงคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติ รวมทั้งเป็นการ สะกิดก้นการรุดลากลมเผยแพร่ของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นภัยต่อทั้งชาติและศาสนาด้วย

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ของรัฐบาลดังกล่าวข้างต้น ไม่ ประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ โดยเฉพาะในเรื่องบทบาทของคณะสงฆ์ที่จะช่วย คอตันการเผยแพร่ของลัทธิคอมมิวนิสต์ เพราะการดำเนินงานโดยส่วนรวมของ พระธรรมทูตจะถูกระวางไปในแง่ที่เป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐบาล และการ เข้ามายุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลกมากเกินไป จนทำให้กระทบกระเทือนต่อความรู้สึก เคารพนับถือของชาวบ้านอยู่แล้ว แม้ตัวพระธรรมทูตเอง ก็ต้องเผชิญกับภัยคุกคาม จากลัทธิคอมมิวนิสต์อยู่ตลอดเวลา ในเขตจังหวัดทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ พระธรรมทูตไม่สามารถเข้าไปปฏิบัติงานได้ในบางท้องที่ และในบางแห่งพระธรรมทูตต้องได้รับการคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างแข็งขัน ซึ่งเป็นปัญหาที่พระธรรมทูตร้องเรียนอยู่เสมอ โดยขอให้รัฐบาลจัดหามาตรการช่วยเหลือ เนื่องจากถูกปล้นสะดมและทำร้ายร่างกาย หรือถูกขู่บังคับมิให้ชุมนุมชาวบ้านพึงเทศน์ ด้วยเหตุนี้ จึงปรากฏว่าลัทธิคอมมิวนิสต์ยังคงขยายอิทธิพลอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของ ประเทศไทยต่อไปโดยไม่หยุดยั้ง

นอกจากนี้ ในความพยายามที่จะผูกพันประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ต่อประชาชนมากยิ่งขึ้นนั้น การดำเนินงานของพระธรรมทูตก็ไม่ค่อยจะได้ผลนัก เนื่องจากในทางความเป็นจริง การจาริกของพระธรรมทูตเป็นไปในเชิงเวลาอันสั้น เพียงแค่วันละไม่กี่วันในบางปีหนึ่ง ๆ และในส่วนตัวความขัดแย้งระหว่างพระธรรมทูตประจำท้องที่ กับพระที่ไปจากส่วนกลาง ก็เป็นการแสดงให้เห็นชัดถึงการขาดประสิทธิภาพในการ ดำเนินงาน ซึ่งบั่นทอนชื่อเสียงเกียรติคุณของสถาบันสงฆ์โดยตรง เพราะแม้แต่ใน สถาบันสงฆ์เองก็ยังขาดความเป็นเอกภาพมั่นคง จึงเป็นการยากที่จะเชื่อได้ว่า

๑
มหาเถรสมาคม, กองงานพระธรรมทูต, วารสารพระธรรมทูต ๖ (๒๕๑๖):
๑๕๑ และ ๑๕๕.

พระภิกษุเหล่านี้จะสามารถปลุกฝังความเชื่อมั่นในหมู่ประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเผยแผ่ธรรมะในภาคใต้ซึ่งเป็นเขตของชาวไทยมุสลิมที่มีภาษาพูดและขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างจากภาคอื่นทั่วไป อิทธิพลของพระพุทธศาสนาไม่อาจประสบความสำเร็จในการเอาชนะจิตใจคนไทยกลุ่มนี้ได้เลย

และเมื่อมองในแง่ของผลที่เกิดขึ้นกับฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในโครงการนี้ คือฝ่ายรัฐบาล คณะสงฆ์ และประชาชน ก็จะมองเห็นได้ว่า

ในฝ่ายรัฐบาล การที่ถูกมองว่าเป็นนโยบายโดยตรงที่ใช้คณะสงฆ์เป็นเครื่องมือในทางการเมือง เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์และเพื่อรวมคนในชาติ ทำให้รัฐบาลถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า เข้าไปก้าวเข้าไปในกิจการของคณะสงฆ์ และอาศัยคณะสงฆ์ให้ทำประโยชน์โดยเจตนาที่ไม่เหมาะสม ซึ่งเป็นการทำให้ชื่อเสียงของรัฐบาลเสื่อมเสียมากกว่าที่จะได้รับประโยชน์จากนโยบายพัฒนาชุมชน

ในฝ่ายคณะสงฆ์ การดำเนินโครงการภายใต้ความควบคุมของรัฐบาล ทำให้คณะสงฆ์ขาดอิสระที่จะกำหนดแนวทางและวิธีดำเนินงานด้วยตนเอง และเนื่องจากสถาบันสงฆ์ถูกมองเป็นแบบอย่างว่าเป็นสถาบันที่บริสุทธิ์ สูงส่ง อยู่เหนือกิจการของทางโลก แต่เมื่อคณะสงฆ์ยอมรับนโยบายจากทางรัฐบาลเข้าร่วมมือในการพัฒนาประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองของรัฐบาลเป็นหลัก จึงทำให้คณะสงฆ์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางที่ไม่เหมาะสม เพราะการพัฒนาดังกล่าว แม้จะช่วยให้ประชาชนได้รับประโยชน์โดยตรง แต่การดำเนินงานที่มีจุดมุ่งหมายทางการเมืองแอบแฝงอยู่ ซึ่งมีใช้เป็นเจตนาธรรมอันบริสุทธิ์สมกับเป็นงานของฝ่ายพระศาสนา ทำให้ประชาชนเกิดความระแวงสงสัยและเสื่อมศรัทธา จนเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน และยังเป็นภัยต่อคณะสงฆ์ผู้เป็นพระธรรมทูตอีกด้วย เนื่องจากถูกคุกคามทำร้ายจากผู้นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยเหตุนี้แม้โครงการพระธรรมทูตจะเป็นโครงการของคณะสงฆ์โดยส่วนรวม มีพระเถระผู้ใหญ่ในมหาเถรสมาคมให้ความอุปถัมภ์และจัดดำเนินงาน ซึ่งตามหลักการน่าจะเป็นผลสำเร็จด้วยดี เพราะผู้ดำเนินโครงการมีอำนาจในการควบคุมดูแลปกครองคณะสงฆ์ทั้งประเทศอยู่แล้ว อันเป็นการช่วยให้ได้รับความร่วมมือและการอำนวยความสะดวกจากคณะสงฆ์โดยทั่วไป แต่เหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าว

ข้างต้น ทำให้การดำเนินงานไม่อาจบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย และทำให้ฐานะ
ชื่อเสียงของสถาบันสงฆ์ที่มีต่อสังคม ต้องถูกกระทบกระเทือนไปในทางที่ไม่เหมาะสม
อีกด้วย

สำหรับฝ่ายประชาชน เนื่องจากเป็นสิทธิของประชาชนอยู่แล้ว ที่จะเลือก
นับถือพระภิกษุองค์ใดที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ในการนี้ พระธรรมทูตจึงมักไม่ค่อยได้รับการ
การเคารพเชิดชู และการให้ความร่วมมืออย่างจริงจังจากประชาชน เพราะพระ
ธรรมทูตส่วนใหญ่ เป็นพระภิกษุที่จาริกมาจากที่อื่น เป็นบุคคลที่ชาวบ้านไม่เคยรู้จัก
ไม่คุ้นเคย และการจาริกไปเทศนาสั่งสอนอบรมเพียงชั่วคราวช่วยยามแล้วก็จากไป ย่อม
ทำให้ประชาชนมีศรัทธาเลื่อมใสแต่เพียงเล็กน้อย ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงไม่
ถาวร และในขณะเดียวกัน เวลาที่พระภิกษุออกไปเทศน์อบรมชาวบ้านนั้น มักจะมี
ข้าราชการติดตามไปด้วย หรือไม่ก็ข้าราชการเหล่านั้น เป็นผู้ไปเกณฑ์ชาวบ้านให้มารับ
ฟังการบรรยายสั่งสอนศีลธรรมของพระธรรมทูต ทำให้การยอมรับนับถือพระธรรมทูต
ของชาวบ้าน เป็นไปอย่างไม่เต็มใจ และชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานของพระธรรม
ทูตในการปลุกฝังพระพุทธศาสนาในจิตใจของชาวชนบทโดยทั่วไป ไม่สามารถบังเกิด
ผลได้อย่างเต็มที่

โครงการพระธรรมจาริก

ประวัติความเป็นมา

ความเป็นมาของโครงการพระธรรมจาริกนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากในปี พ.ศ.
๒๕๐๗ นายประสิทธิ์ คีศรีวัฒน์ หัวหน้ากองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์
ได้ลาราชการเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ประจำพรรษาอยู่ ณ วัด
เบญจมบพิตรฯ กรุงเทพมหานคร ในระหว่างการศึกษาเล่าเรียนและอบรมจิตใจตาม
หลักพระพุทธศาสนาอยู่นั้น นายประสิทธิ์ ได้เกิดความคิดว่าหากได้นำพระธรรม
คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแพรแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ คงจะเกิดประโยชน์
ในการปกครองและการพัฒนาเป็นอย่างดี เพราะการเกิดความรักความสามัคคีร่วมกัน
เป็นหมู่ใหญ่ในสังคมนั้น จำเป็นต้องอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนาเป็นเครื่อง

ยึดเหนี่ยวผูกพันน้ำใจเป็นประการสำคัญ จึงได้นำเอาแนวความคิดที่จะอาราธนา พระภิกษุไปอยู่ประจำตามหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์ได้ไป จัดตั้งนิคมและศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาอยู่แล้วนั้น เข้าปรึกษาหารือกับ พระธรรมกิติโสภณ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ซึ่งปัจจุบันได้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็น "พระพุทธิวงศมุนี" พระพุทธิวงศมุนี ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นข้อเสนอที่มีประโยชน์ มาก เพราะนอกจากจะอำนวยความสะดวกในการประกาศศาสนาธรรมของพระพุทธศาสนา ให้แพร่หลายแล้ว ยังจะเป็นโอกาสให้พระภิกษุได้ออกไปปฏิบัติศาสนกิจ ช่วยเหลือ ประชาชนและประเทศชาติตามควรแก่สมณวิสัย เพื่อเจริญรอยตามแบบพระภิกษุสงฆ์ใน สมัยอดีตกาล

โดยเหตุที่พระพุทธิวงศมุนี เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม และเป็น ประธานอนุกรรมการวัฒนธรรมสาขาทางจิตใจ ในศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้มอบหมายให้พระศรีวิสุทธิวงศาตร์ ซึ่งปัจจุบัน ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็น "พระเทพโมลี" วัดเบญจมบพิตรฯ ในฐานะเป็นอนุกรรมการ วัฒนธรรมสาขาทางจิตใจด้วยรูปหนึ่ง ให้ร่วมประสานงานกับ นายประสิทธิ์ ศิษรวัฒน์ ซึ่งลาผนวชออกไปรับราชการตามเดิม วางหลักการเพื่อดำเนินงานเรื่องนี้ในชั้นทดลอง ขึ้น และได้นำเสนอกกรมประชาสงเคราะห์เพื่อขออนุมัติในหลักการ เมื่อได้รับความเห็น ชอบจากกรมประชาสงเคราะห์แล้ว พระเทพโมลีร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ ได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมหมู่บ้านชาวเขาเผ่าแม้วที่นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ พิษณุโลก และเลย และที่หมู่บ้านแม้วทับเบิก หมู่บ้านแม้วป่ายาบ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาหาข้อมูลต่าง ๆ แล้วนำมาประมวลร่าง เป็นโครงการ เพื่อใช้ดำเนินงานชั้นทดลองในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งปรากฏว่ากรม ประชาสงเคราะห์ได้พิจารณาแล้วอนุมัติให้ดำเนินการได้ ส่วนพระพุทธิวงศมุนี ก็ได้ นำโครงการที่ร่างนั้นเข้าสู่ที่ประชุมคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมสาขาทางจิตใจให้รับทราบ อีกทางหนึ่ง และเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการมหาเถรสมาคม เพื่อพิจารณาอนุมัติ ดำเนินการต่อไป ซึ่งได้รับมติให้ดำเนินการได้

เนื่องจากการที่พระภิกษุที่ออกไปปฏิบัติกิจงานช่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา
นี้ เป็นการไปปฏิบัติภารกิจประจำวันแบบจาริกสั่งสอนธรรมแก่ชาวเขา เพื่ออบรม
จิตใจและให้คำแนะนำในด้านพัฒนาการต่าง ๆ โดยอาจรวมกลุ่มกันหรือแยกย้ายไป
หมู่บ้านละ ๒ - ๓ รูปตามความเหมาะสม และเพื่อให้สอดคล้องกับงานที่ไปปฏิบัติ
จึงมีการบริกรรมหรือกันตั้งชื่อพระภิกษุที่ออกไปปฏิบัติกิจงานนี้ว่า "พระธรรมจาริก"
ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องตามพุทธานุภาพที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรกที่ส่งออกไป
ประกาศพระศาสนาว่า "จรต ภิกขเว จาริกัง พุทฺธนทิตาย พุทฺธนสุนาย โลกานุกมฺปาย ฯ เปฯ เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ" ซึ่งแปลความได้ว่า "ดูกร ภิกษุทั้งหลาย
เธอจงจาริก ท่องเที่ยวไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก
เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก" ด้วยเหตุนี้ จึงได้ใช้นาม "พระธรรมจาริก" ในโครง
การดังกล่าว

ในการจัดพระธรรมจาริกรุ่นแรกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาต่าง ๆ
ในภาคเหนือ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ นั้น พระพุทธชินมุนีร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์
ได้อาราธนาพระภิกษุรวม ๕๐ รูป จัดแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ ๕ รูป ออกไปเผยแผ่พระ
พุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ รวม ๑๐ หมู่บ้าน ในเขตจังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน
เชียงใหม่ เชียงราย และเพชรบูรณ์ ปรากฏผลตามรายงานของพระธรรมจาริกที่ไป
ปฏิบัติกิจงานว่า ได้ทำให้ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ รู้จักกับพระพุทธศาสนา เริ่มศรัทธา
เลื่อมใส เข้ารับการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ และส่งบุตรหลานเข้าบวชเป็นสามเณร
จำนวนหนึ่ง ทำให้มีการสรุปผลในชั้นแรกว่า พระพุทธศาสนาสามารถเข้ากันได้กับ
ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเขา กรมประชาสัมพันธ์ จึงได้เริ่มดำเนินการ

กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสัมพันธ์, รายงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาทางภาคเหนือ ปี ๒๕๐๘ โดยคณะพระธรรมจาริกรุ่นที่ ๒ ในความอุปถัมภ์ของ กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย (พระนคร: โรงพิมพ์เกร็ดตระการ, ๒๕๑๐), หน้า ๔๕ - ๔๗. และ กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสัมพันธ์ ประวัติงานพระธรรมจาริก (กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสัมพันธ์, ม.ป.ป.), หน้า ๑ - ๒.

ตามโครงการนี้คือเนื่องเรือมา

ปัญหาชาวเขา

สาเหตุที่เรื่องของชาวเขาเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้รัฐบาลต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ให้การสงเคราะห์และพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น สืบเนื่องมาจากการดำเนินชีวิตของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นพลเมืองกลุ่มหนึ่งของประเทศไทย มีบทบาทเกี่ยวข้องต่อความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองเป็นอย่างมาก โดยมีผลต่อการรักษาความสงบมั่นคงทางชายแดน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ต้นน้ำลำธารของชาติ ตลอดจนเรื่อง การปลุกดิน อันเป็นปัญหาเกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยของประชาชนชาวไทยและพลเมืองของโลกโดยส่วนรวม กล่าวคือ

ในบรรดาชนชนบททั้งหลายของประเทศไทย ชาวเขาหรือชาวไทยภูเขา นับเป็นชนชนที่อยู่ห่างไกลที่สุด ชาวเขาเหล่านี้ตั้งหมู่บ้านอยู่กระจัดกระจายทั่วไปในบริเวณเทือกเขาทางภาคเหนือของไทย โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย น่าน และแม่ฮ่องสอน ชาวเขาเหล่านี้ประกอบไปด้วยเผ่าใหญ่ ๆ ๖ เผ่า คือ กะเหรี่ยง แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ และอีกอ ซึ่งแม้โดยส่วนรวมจะมีคุณลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่โดยแท้จริงแล้วเผ่าพันธุ์ที่แตกต่างกันนี้ จะมีภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อถือเป็นลักษณะเฉพาะของตน จากการสำรวจจำนวนประชากรชาวเขาในประเทศไทย ซึ่งทางราชการร่วมกับคณะผู้เชี่ยวชาญของสหประชาชาติ ได้ออกสำรวจแบบสุ่มตัวอย่างระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๕ พบว่า ในจังหวัดทางภาคเหนือของไทยมีชาวเขาอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงตั้งแต่ ๖๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเลขึ้นไป

คำกล่าวรายงานของพระธรรมกิติโสภณ (พระพุทธิวงศมณี) ต่อ สมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แม่กองงานพระธรรมทูต ในฐานะประธานในพิธีเปิดการประชุมพิเศษพระธรรมจาริกประจำปี ๒๕๐๔ วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๐๔ ในรายงานการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาทางภาคเหนือ ปี ๒๕๐๔, หน้า ๒๓ -

เป็นจำนวน ๒๗๕, ๒๘๕ คน อันเป็นตัวเลขที่ใกล้เคียงกับตัวเลขของโครงการรวบรวมข้อมูลชาวเขาของศูนย์วิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งได้รวบรวมจำนวนหมู่บ้านและประชากรชาวเขาไว้แล้ว ๑๒ จังหวัด ระหว่างปี ๒๕๑๓ - ๒๕๑๖ รายงานว่ามีชาวเขาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน ตาก เพชรบูรณ์ กำแพงเพชร พิษณุโลกและสุโขทัย เป็นจำนวน ๘๗, ๘๑๓ หลังคาเรือน มีประชากร ๒๓๓, ๘๒๒ คน^๒ ชาวเขาเหล่านี้ส่วนใหญ่อาศัยชีพด้วยการปลูกข้าว ปลูกฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอยในดินทุรกันดารยากต่อการติดต่อคมนาคม ซึ่งบริการของรัฐ เช่น การศึกษา อณามัย การเกษตรแม้เข้าไปไม่ถึง การดำรงชีวิตของพวกนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญ^๑ ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของชาติในหลายประการได้แก่

๑. ปัญหาเรื่องฝิ่น ข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการดำรงชีพของชาวเขา ได้แก่การปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นพืชหลักที่ทำรายได้ให้แก่ชาวเขาอย่างมาก ฝิ่นมีบทบาทสำคัญต่อปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้ว่า แม้ฝิ่นจะมีประโยชน์ในการนำมาใช้ประกอบยารักษาโรคบางอย่างได้ แต่ฝิ่นก็เป็นตัวการร้ายแรงที่บ่อนทำลายสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจของประชาชนผู้เสพ เป็นต้นเหตุของการเกิดอาชญากรรมร้ายแรงต่าง ๆ ทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาระหว่างประเทศเนื่องจากการลักลอบส่งฝิ่นออกไปขายยังต่างประเทศอีกด้วย

^๑ คณะสำรวจสหประชาชาติ, รายงานการสำรวจความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมในอาณาบริเวณที่ปลูกฝิ่นของประเทศไทย (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๑), หน้า ๑๑ - ๑๓.

^๒ กรมประชาสงเคราะห์, กองสงเคราะห์ชาวเขา, สภาพความเป็นอยู่ของชาวเขาในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด, ๒๕๑๘), หน้า ๒๒.

^๓ กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์, งานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา (กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์, ม.ป.ป.), หน้า ๑ - ๖.

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงจำเป็นต้องหาวิธีที่เหมาะสมในการพัฒนาชาวเขาให้เลิก
การปลูกฝิ่น และหันมาปลูกพืชชนิดอื่นที่มีรายได้สูงเท่าเทียมกัน เช่น ในระหว่าง พ.ศ.
๒๕๑๖ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๑ รัฐบาลไทยได้ร่วมกับองค์การสหประชาชาติ จัดตั้งโครงการ
ควบคุมยาเสพติดขึ้น โดยร่วมกับโครงการหลวงพัฒนาชาวเขา ซึ่งเป็นโครงการตาม
พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทำการวิจัยด้านการเกษตรบนที่สูง เพื่อ
หาพืชที่เหมาะสมที่จะใช้ปลูกแทนฝิ่น และหาวิธีที่จะนำวิทยาการต่าง ๆ เข้าไปสู่ชาวเขา
เพื่อเปลี่ยนระบบการเกษตรและจัดการพัฒนาชุมชนขึ้น

๒. ปัญหาความเป็นอยู่ของชาวเขา เนื่องจากชาวเขาอาศัยอยู่บนภูเขาสูง
ในถิ่นทุรกันดารทางไกลความเจริญจากโลกภายนอก จึงทำให้ชาวเขาโดยทั่วไปมีระดับ
ความเป็นอยู่และรายได้ต่ำ เพราะขาดแคลนการศึกษา ขาดความรู้ความชำนาญในการ
เกษตรและการประกอบอาชีพอื่นที่เหมาะสม ขาดเส้นทางคมนาคมขนส่งที่ดี และขาด
บริการทางการแพทย์และสุขอนามัย ปัญหาเหล่านี้ทำให้รัฐบาลต้องเร่งหาหนทางแก้ไข
ปรับปรุงความเป็นอยู่ของชาวเขาอย่างเร่งด่วน

๓. ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาที่สืบเนื่อง
จากวิธีการเพาะปลูกฝิ่นไร่เพื่อเลี้ยงชีวิตของชาวเขา ซึ่งส่วนใหญ่ใช้วิธีโค่นถางป่าและ
เผาป่าเพื่อทำไร่ และมีการเปลี่ยนที่เพาะปลูกใหม่ ๆ อยู่เสมอ อันเป็นอันตรายต่อ
แหล่งน้ำ ป่าไม้ และความอุดมสมบูรณ์ของดิน นอกจากนี้ยังมีการออกไล่สัตว์และเก็บหา
ของป่าของชาวเขา ซึ่งเป็นไปในลักษณะการทำลาย ทำให้สัตว์และทรัพยากรธรรมชาติ
อื่น ๆ ลดน้อยลงทุกที

๔. ปัญหาความมั่นคงทางการเมือง ด้วยเหตุที่ชาวเขาเป็นชนกลุ่มน้อยที่มี
สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่าง

จรัส สุวรรณเวลา และคนอื่น ๆ, "การวิจัยบริการสาธารณสุขเพื่อพัฒนา
ชุมชน," ใน วารสารวิจัยสถานะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับการวิจัยสถานะ
แวดล้อมเพื่อการพัฒนาชนบท ๒ (ธันวาคม ๒๕๒๓): ๓๓.

ไปจากคนไทยโดยทั่วไป ทำให้ชาวเขาถือตนเป็นอีกพวกหนึ่งไม่ใช่คนไทย จึงไม่มีความสำนึกในความเป็นพลเมืองของชาติ และโดยเหตุที่ชาวเขาอาศัยอยู่ในสภาพภูมิศาสตร์ที่ล่อแหลมต่อการแทรกแซงของต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยจากพวกคอมมิวนิสต์ และไม่มีความรับรู้ในเรื่องเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ โดยจะเคลื่อนย้ายไปพำมาหากินอย่างอิสระตามพรมแดนในภาคเหนือของไทยและประเทศใกล้เคียง พฤติกรรมนี้จึงเป็นอันตรายต่อการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของชาติอย่างยิ่ง

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ รัฐบาลจึงได้วางนโยบายที่จะพัฒนาและส่งเสริมชุมชนชาวเขาขึ้น ดังปรากฏในคำชี้แจงของ นายสุวรรณ รื่นยศ (อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ในขณะนั้น) ซึ่งมีต่อคณะพระธรรมจาริกในการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๐๙ ว่า รัฐบาลมีจุดมุ่งหมายที่จะให้พระธรรมจาริกได้เข้าใจแนวนโยบายในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาชาวเขาของรัฐบาล ซึ่งมีอยู่ ๔ ประการ เพื่อให้พระธรรมจาริกได้นำไปชี้แจงอบรมสั่งสอนชาวเขาให้เข้าใจและปฏิบัติตาม ได้แก่

๑. เพื่อป้องกันการทำลายป่า ต้นน้ำลำธาร โดยให้ชาวเขาหยุดยั้งการทำไร่เลื่อนลอย
๒. เพื่อป้องกันการปลุกผี โดยให้ชาวเขาประกอบอาชีพอื่นที่เหมาะสมแทน
๓. เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชาวเขาให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศ โดยการสร้างความเจริญตามสมควรแก่สภาพในชุมชนที่ชาวเขาอาศัยอยู่
๔. เพื่อรักษาความสงบปลอดภัยทางชายแดน โดยสร้างความสัมพันธ์อันดีให้ชาวเขาเกิดความจงรักภักดีต่อรัฐบาล และช่วยเป็นกำลังสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อยทางชายแดน

กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์, รายงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาทางภาคเหนือ ปี ๒๕๐๙, หน้า ๓๐.

ด้วยเหตุนี้ ในการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกจึงมีวัตถุประสงค์ประการ
หนึ่ง ซึ่งคล้ายคลึงกับโครงการพระธรรมทูต คือมุ่งเน้นนโยบายของรัฐบาลในการ
รวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ แต่เฉพาะเจาะจงที่ชาวเขาซึ่งเป็นชน
กลุ่มน้อย ให้หันมาจงรักภักดีต่อบ้านเมืองและไม่โน้มเอียงไปฝากไปต่อสหประชาชาติ
โดยอาศัยพระธรรมจาริกผู้ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้ช่วยยึดเหนี่ยวผูกพันจิตใจ
ของชาวเขาไว้และยอมรับความเป็นพลเมืองไทย ดังปรากฏในวัตถุประสงค์ของการ
ดำเนินงานพระธรรมจาริก ซึ่งสรุปได้ดังนี้ คือ

๑. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา และอบรมศีลธรรมตลอดจน
หน้าที่พลเมืองดีแก่ชาวเขา
๒. เพื่อเร่งกระชับความสัมพันธ์ทางจิตใจกับชาวเขาโดยอาศัยพระพุท
ทธศาสนาเป็นหลัก อันจะทำให้ชาวเขามีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติมากยิ่งขึ้น และ
เป็นการง่ายต่อการพัฒนาของทางราชการ
๓. เพื่อให้การสงเคราะห์ทางจิตใจ การศึกษา การรักษาพยาบาล การช่วย
เหลือในการแก้ปัญหาเดือดร้อนเฉพาะหน้าต่าง ๆ ตลอดจนแนะนำการพัฒนาอนามัย
เกษตร เศรษฐกิจ และการคมนาคมให้แก่ชาวเขา
๔. เพื่อฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรชาวเขาให้มีความรู้ด้านปริยัติธรรม และ
ด้านสามัญศึกษา เพื่อเข้าร่วมเป็นพระธรรมจาริก เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ตามภูมิลำเนาเดิมของตน และทำประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นและบ้านเมือง

ลักษณะโครงการและวิธีดำเนินงาน

โครงการพระธรรมจาริก เป็นงานในความรับผิดชอบของสงเคราะห์
ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งทำหน้าที่จัดหางบประมาณเพื่อเป็นค่าภัตตาหาร

สรุปจาก กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์, งานพระธรรมจาริก
กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๒๒), หน้า ๑. และ ประวัติงานพระธรรม
จาริก, หน้า ๒ - ๓.

คำพาหนะต่าง ๆ ถวายแด่พระธรรมจาริก ตลอดจนคำเป็นการถวายความสะดวก และ
 ประสานงานกับหน่วยราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีการจัดตั้งคณะกรรมการพระธรรม
 จาริก ซึ่งเป็นฝ่ายวางแผนและกำหนดนโยบาย ประกอบด้วยพระพุทธรังษี เจ้า
 อวาสวัดเบญจมบพิตร เป็นประธานดำเนินงาน ร่วมกับกรรมการที่เป็นพระเถระผู้ทรง
 คุณวุฒิและหัวหน้าหน่วยราชการในระดับบริหารของกรมประชาสงเคราะห์อีกจำนวนหนึ่ง
 ส่วนในภาคปฏิบัติ ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา
 อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ จะทำหน้าที่เป็นศูนย์
 อำนวยการการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกทั้งหมด โดยศูนย์อบรมพระพุทธศาสนา
 วัดศรีโสดา จะเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมแก่ชาวเขาที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณร
 ทั้งในก้นพระปริยัติธรรมและสามัญศึกษา รวมทั้งศาสนพิธี ขนบธรรมเนียมประเพณี การ
 อาชีพ อนามัย และการพัฒนาชุมชน เพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรชาวเขาให้เป็นผู้มีความรู้
 ความสามารถ แล้วกลับไปทำประโยชน์ให้แก่ภูมิลำเนาเดิมของตน^๒

การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกในแต่ละปี เริ่มจากเจ้าหน้าที่ในกอง
 สงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ทำการศึกษาเกี่ยวกับหัวหน้าศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์
 ชาวเขาในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อวางแผนกำหนดหมู่บ้านที่จะส่งพระธรรมจาริกไปปฏิบัติงาน
 จากนั้น ในระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม ประธานคณะพระธรรมจาริกจะ
 ได้อาราธนาพระเถระผู้ใหญ่ ได้แก่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอที่
 เกี่ยวข้องไปประชุมที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพิจารณาวางแผนการดำเนินงาน
 และคัดเลือกพระภิกษุสงฆ์ที่เหมาะสมไปปฏิบัติหน้าที่พระธรรมจาริก ซึ่งในระยะแรกจะ
 คัดเลือกพระภิกษุจากส่วนกลางซึ่งส่วนมากเป็นพระนิสิต นักศึกษา จากมหาวิทยาลัยสงฆ์
 ทั้งสองแห่ง เพื่อออกไปปฏิบัติศาสนกิจในระยะสั้น ๆ ระหว่างปิดการศึกษาภาคฤดูร้อน

^๑ กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์, รายงานการเผยแพร่พระพุทธ
ศาสนาแก่ชาวเขาทางภาคเหนือ ปี ๒๕๐๘, หน้า ๑ - ๒.

^๒ กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์, งานพระธรรมจาริก,
 หน้า ๘.

ร่วมกับพระภิกษุในท้องถิ่นทางภาคเหนือที่ได้คัดเลือกไว้แล้ว ต่อมา เมื่อปรากฏว่ามีพระภิกษุสามเณรชาวเขาที่บรรพชาอุปสมบท และได้รับการศึกษาเล่าเรียนมีความรู้ความสามารถที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจในท้องถิ่นเดิมได้แล้ว จึงได้ลดจำนวนพระธรรมจาริกจากส่วนกลางลงทุก ๆ ปีจนหมดในราวปี พ.ศ. ๒๕๑๕ คงเหลือแต่พระธรรมจาริกที่คัดเลือกจากพระในท้องถิ่นและพระภิกษุสามเณรชาวเขา โดยในการนี้จะคัดเลือกพระภิกษุซึ่งอยู่ในท้องถิ่นที่จะส่งพระธรรมจาริกไปปฏิบัติงาน ซึ่งอำเภอและจังหวัดต่าง ๆ เสนอชื่อมา จำนวน ๔๐ รูป เพื่อเป็นหัวหน้ากลุ่มของคณะพระธรรมจาริก โดยมีคุณสมบัติดังนี้

๑. อายุไม่เกิน ๔๐ ปี และมีพรรษาไม่น้อยกว่า ๕ พรรษา
  ๒. เป็นพระที่เจ้าคณะอำเภอ และจังหวัดที่เกี่ยวข้องมีหนังสือรับรองเป็นหลักฐาน
  ๓. มีความรู้ไม่ต่ำกว่านักธรรมชั้นโท หรือผู้ที่คณะกรรมการพระธรรมจาริกเห็นสมควร
  ๔. มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง สามารถปฏิบัติงานในท้องถิ่นที่ทุรกันดารติดต่อกันได้ไม่น้อยกว่า ๔ เดือน หรืออยู่ประจำได้ทั้งปี และสมัครใจที่จะดำเนินงานเผยแผ่พระศาสนา
  ๕. เป็นผู้เข้าใจศาสนาพิธีเป็นอย่างดี และไม่มีตำแหน่งทางการปกครอง เช่น เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะตำบล
  ๖. เป็นผู้ที่เคยปฏิบัติงานพระธรรมจาริกมาแล้ว หรือลาออกไปโดยมิได้สร้างความเสียหายแก่พระธรรมจาริก ซึ่งหากประสงค์และเข้าดำเนินการอีก ทางคณะกรรมการก็จะพิจารณา^๒ก่อน
- นอกจากนี้ ยังมีการคัดเลือกพระภิกษุสามเณรชาวเขาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตปฏิบัติการ เพิ่มอีก ๑๖๐ รูป รวมเป็น ๒๐๐ รูป เพื่อเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน

^๑ นาย โพรสิศา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย, หน้า ๘๒ - ๘๓.
^๒ กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์, ประวัติงานพระธรรมจาริก, หน้า ๔.

โดยกำหนดคุณสมบัติในการคัดเลือกคล้ายคลึงกับพระภิกษุชาวพื้นราบ

ก่อนที่คณะพระธรรมจาริกจะออกปฏิบัติงานในแต่ละปี ระหว่างเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ ก็จะได้มีการจัดประชุมปรุมนิเทศน์ขึ้น เพื่อซักซ้อมความเข้าใจในการดำเนินงาน โดยมีมติพระเถระผู้ใหญ่มาให้แนวความคิดในการปฏิบัติงาน และเชิญผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาถวายความรู้ด้านอนามัย การปกครองท้องถิ่น จิตวิทยา นโยบายการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ฯลฯ หลังจากนั้นพระธรรมจาริกจำนวน ๒๐๐ รูป ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔๐ กลุ่ม กลุ่มละ ๕ รูป ประกอบด้วยพระท้องถิ่น ๑ รูป เป็นหัวหน้าและพระชาวเขาอีก ๔ รูป จะแยกย้ายออกไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขาที่กำหนดไว้เป็นเวลา ๔ เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงมิถุนายน โดยประสานงานกับศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาต่าง ๆ

เมื่อพระธรรมจาริกเดินทางไปถึงหมู่บ้านที่กำหนด ก็จะเข้าพบปะประชุมปรึกษาหารือบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน เพื่อขอความร่วมมือในการสร้างอาคารพระธรรมจาริกหรือที่พักอาศัยของพระธรรมจาริกประจำหมู่บ้าน จากนั้นก็จะออกปฏิบัติศาสนกิจ เช่น การแนะนำทำวัตรสวดมนต์ ปีกสมาธิ เทศนาธรรม บรรยายธรรม สันทนาธรรม แนะนำการทำศาสนพิธี การไหว้พระ บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ช่วยประกอบศาสนพิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีงานศพ และแนะนำให้เลิกการนับถือผี ในค่านิยมสงเคราะห์ ก็จะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์สุขในหมู่บ้าน อนุเคราะห์ด้านการสอนหนังสือภาษาไทย ช่วยเหลือด้านการปฐมพยาบาล แจกยารักษาโรค และทำพิธีรักษาการอดฝน นอกจากนี้ยังดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา เช่น แนะนำเรื่องการอนามัยและสาธารณสุข ปลูกต้นไม้ สร้างโรงเรียนและอุปกรณ์ในการศึกษา สร้างศาลาที่พัก คอหอประปาเขาสู่หมู่บ้าน ทำฝายน้ำล้น ทำถนน สะพาน ส่งเสริมการทำไร่ ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ และกั้นโคชนากการ เป็นต้น ในส่วนความร่วมมือกับหน่วยราชการ ก็จะเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างข้าราชการ ชาวพื้นราบและชาวเขา รวมทั้งแนะนำชาวเขาให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่ง และให้ความร่วมมือกับทางราชการ เพื่อความสะดวกในการพัฒนาอาชีพและการอนามัย อันจะเป็นประโยชน์แก่ชาวเขาเอง

นอกจากนี้ พระธรรมจาริกจะได้ทำการคัดเลือกชาวเขาที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และสมัครใจจะขอบรรพชาอุปสมบท ส่งให้ประธานคณะพระธรรมจาริกพิจารณาคัดเลือกผู้สมัครเหล่านั้น ร่วมกับพระเถระผู้ใหญ่ ณ ศูนย์อบรมาวัดศรีโสดา โดยพิจารณาจากคุณสมบัติ ดังนี้

๑. มีความรู้ชั้น ป. ๔ หรือสามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้
๒. มีอายุตั้งแต่ ๑๕ ปีขึ้นไป และสมัครใจเข้าบรรพชาอุปสมบท
๓. บิดามารดา หรือผู้ปกครอง ยินยอมและรับรองว่าจะอยู่ในสมณเพศไม่น้อยกว่า ๑ ปี
๔. มีความตั้งใจจะศึกษาอบรมตามหลักสูตร เพื่อพัฒนาตนเองเป็นพลเมืองทำประโยชน์แก่ท้องถิ่นและบ้านเมือง
๕. ต้องเป็นผู้มีความประพฤติดีไม่เสพยาเสพติดให้โทษ และสามารถอยู่ร่วมกับชาวเขาเผ่าอื่นได้

เมื่อพิจารณาคัดเลือกชาวเขาได้แล้วในจำนวนไม่เกิน ๒๐๐ คน ในแต่ละปีก็จะให้พระธรรมจาริกแต่ละกลุ่มทำการฝึกซ้อมพิธีบรรพชาอุปสมบทอย่างถูกต้อง แล้วนำส่งชาวเขาคังกล่าวไปที่วัดศรีโสดา เพื่อทำการฝึกซ้อมใหญ่อีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะเดินทางมาประกอบพิธีบรรพชาอุปสมบท ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ ในราวเดือนมิถุนายน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้ร่วมการกุศลดังกล่าวนี้ด้วย หลังจากนั้น พระภิกษุสามเณรชาวเขาที่บวชแล้ว จะเดินทางไปจำพรรษาที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ทั้งหมด เพื่อรับการอบรมและศึกษาเล่าเรียนทั้งสายปริยัติธรรมและสายสามัญ และเตรียมพร้อมที่จะนำวิชาความรู้ที่ได้รับกลับไปสร้างประโยชน์ให้แก่ภูมิลำเนาของตนต่อไป (กึ่งสถิติพระธรรมจาริกที่ไปปฏิบัติงานและจำนวนชาวเขาที่บวช ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ - พ.ศ. ๒๕๒๐ ต่อไปนี้

กรมประชาสัมพันธ์, กองส่งเสริมชาวเขา, "โครงการบรรพชาอุปสมบทชาวเขา," กรุงเทพมหานคร: กองส่งเสริมชาวเขา, ม.ป.ป., หน้า ๑. (ฮักสำเนา)

สถิติพระธรรมจาริกไปปฏิบัติงานและจำนวนชาวเขามวย

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๒๐

พ.ศ.	พระธรรมจาริก (รูป)	หมู่บ้านที่ไป ปฏิบัติงาน (แห่ง)	ชาวเขามวยบรรพชาอุปสมบท		
			พระ	เณร	รวม
๒๕๐๘	๕๐	๑๐	๓	๕	๑๒
๒๕๐๙	๖๐	๑๒	๔	๑๔	๑๘
๒๕๑๐	๑๐๐	๒๑	๔	๔๒	๔๖
๒๕๑๑	๑๐๐	๒๐	๓	๓๐	๓๓
๒๕๑๒	๑๐๐	๒๐	๒	๑๔	๑๖
๒๕๑๓	๑๐๐	๒๐	๑	๒๔	๒๕
๒๕๑๔	๑๕๐	๔๐	๑	๑๑๖	๑๑๗
๒๕๑๕	๑๕๐	๕๐	๑๓	๑๑๕	๑๓๒
๒๕๑๖	๑๕๐	๕๒	๒๒	๑๐๔	๑๒๖
๒๕๑๗	๒๐๐	๔๐	๒๒	๑๕๔	๑๕๗
๒๕๑๘	๒๐๐	๔๐	๑๕	๖๕	๘๔
๒๕๑๙	๒๐๐	๔๐	๑๘	๘๓	๑๐๑
๒๕๒๐	๒๐๐	๔๐	๑๕	๑๔๕	๑๖๐
รวม	๑,๓๖๐	๔๐๕	๑๒๙	๕๐๐	๑,๐๒๓

ที่มา: กองส่งเสริมชาวเขา, กรมประชาสงเคราะห์

ในการดำเนินงานพระธรรมจาริกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นมา กรมประชาสงเคราะห์ ผู้เป็นเจ้าของโครงการ จะจัดสรรงบประมาณจำนวนหนึ่งเพื่อถวายความอุปถัมภ์แก่พระธรรมจาริกที่ออกไปปฏิบัติงาน ต่อมาเมื่อกิจการเจริญก้าวหน้าขึ้น โครงการนี้ จึงได้รับเงินอุดหนุนเป็นรายได้หลักจาก "มูลนิธิเผยแพร่พระพุทธศาสนา แก่ชนดীনกันดาร" เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง โดยมูลนิธิดังกล่าว จัดตั้งขึ้นโดยพระพุทธิวงศ์มุนี เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ซึ่งให้ทุนในการตั้งเป็นก่อนแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ และต่อมา ด้วยความร่วมมือของกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ มูลนิธิที่ตั้งอยู่ที่กองสงเคราะห์ชาวเขา จึงได้รับเงินอุดหนุนเพิ่มเติมจากรัฐบาลและผู้มีจิตศรัทธา เพื่อใช้ดอกผลที่สะสมไว้ในกองสงเคราะห์ต่อการดำเนินงานประจำปีของโครงการพระธรรมจาริก รวมทั้งให้ความสนับสนุนอุปถัมภ์ต่อการดำเนินงานอื่น ๆ ที่มุ่งช่วยเหลือชาวเขาและชาวไทยในดินทุรกันดาร ซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากความเป็นอยู่ เพื่อให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๑) มูลนิธิ มีเงินทุนเพื่อใช้จ่ายเป็นจำนวนประมาณ ๔ แสนบาท

การปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมจาริกดังกล่าว ได้ดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปี ๒๕๑๖ เป็นต้นไป ประธานคณะพระธรรมจาริกซึ่งมีความเห็นว่าควรจัดให้มีพระธรรมจาริกอยู่ตลอดทั้งปี ในหมู่บ้านที่ชาวเขามีความประสงค์ เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปโดยต่อเนื่องและได้รับผลตามเป้าหมาย และเพื่อเป็นการบำรุงจิตใจชาวเขา ทั้งยังจะได้รับข้อมูลต่าง ๆ มาปรับปรุงงาน และเป็นการช่วยวางรากฐานพระพุทธศาสนาให้ยังรากมั่นคงในหมู่บ้านเขา จึงมีการคัดเลือกพระธรรมจาริกผู้มีความเหมาะสมประจำอยู่ที่หมู่บ้านตลอดทั้งปี จำนวนปีละ ๔๐ รูป โดยตลอดระยะเวลาที่ปฏิบัติงาน หัวหน้ากลุ่มพระธรรมจาริกทั้งที่อยู่ชั่วคราวและอยู่ประจำตลอดปี จะต้องส่งรายงานการปฏิบัติงานแจ้งมายังประธานคณะพระธรรมจาริก และอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ และ

กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์, งานพระธรรมจาริก,
หน้า ๒๔ - ๒๕.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

เมื่อการดำเนินงานสิ้นสุดลงในแต่ละปี ก็จะมีการประชุมปัจฉิมนิเทศน์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อสรุปผลการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก และพิจารณาเกี่ยวกับผลงาน ปัญหา และอุปสรรคข้อขัดข้องต่าง ๆ สำหรับการแก้ไขปรับปรุงโครงการต่อไป

ผลการปฏิบัติงาน

ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนา วัดศรีโสดา ได้รวบรวมผลการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกประจำปีต่าง ๆ สรุปเป็นรายงานว่าการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ ของพระธรรมจาริกได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจ และได้อำนวยความสะดวกให้แก่การพัฒนาชุมชนของรัฐบาลเป็นอันมาก ดังนี้ คือ

๑. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาความรู้และจิตใจให้แก่ชาวเขา
พระธรรมจาริกได้อบรมแนะนำสั่งสอนศีลธรรม จนชาวเขาเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก และขอเข้าบรรพชาอุปสมบทอีกเป็นจำนวนนับพันคน ซึ่งพระภิกษุสามเณรชาวเขาเหล่านี้ จะได้รับการศึกษาวิชาความรู้ทั้งในค้ำพระปริยัติธรรมที่เปิดสอนถึงระดับนักธรรมเอก และความรู้ในค้ำสามัญศึกษาที่เปิดสอนในระดับ ป. ๑ - ม.ศ. ๓ จากศูนย์อบรมพระพุทธศาสนา วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของพวกตน เช่น การทำลายป่าไม้เพื่อทำไร่เลื่อนลอย การปลูกฝิ่น การแทรกแซงบ่อนทำลายจากศัตรูภายนอกประเทศ ฯลฯ เพื่อให้หน้าความรู้ดังกล่าวไปร่วมปฏิบัติงานกับพระธรรมจาริก สร้างประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้านของตน ส่วนพระภิกษุสามเณรชาวเขาย่างคนที่ลาสิกขาบทยออกไปก็ได้ไปศึกษาต่อในระดับสูงและประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น รับราชการเป็นครู ตำรวจ และอาชีพอื่น ๆ ดังปรากฏในสถิติพระภิกษุสามเณรรวมทั้งเด็กชาวเขาที่สำเร็จการศึกษาในสายพระปริยัติธรรมและสายสามัญศึกษา จากศูนย์อบรมพระพุทธศาสนา วัดศรีโสดา ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๑๓ - ๒๕๒๐ และสถิติพระภิกษุสามเณรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ จากศูนย์อบรมพระพุทธศาสนา วัดศรีโสดา ที่ลาสิกขาบทยออกไปปฏิบัติงานตามหน่วยงานต่าง ๆ ระหว่างปี ๒๕๑๓ - ๒๕๒๔ ดังนี้

กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์, ประวัติงานพระธรรมจาริก,

สถิติพระภิกษุสามเณรและ เด็กชาวเขาที่สำเร็จการศึกษา
 สายพระปริยัติธรรมและสายสามัญศึกษา
 จากศูนย์อบรมพระพุทธศาสนา วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่
 ระหว่างปีการศึกษา ๒๕๑๓ - ๒๕๒๐

ปีการศึกษา	สายพระปริยัติธรรม			รวม	สายสามัญศึกษา(ป.๑ - ม.ศ.๓)					หมายเหตุ
	นักธรรมชั้นตรี	นักธรรมชั้นโท	นักธรรมชั้นเอก		ระดับที่ ๑	ระดับที่ ๒	ระดับที่ ๓	ระดับที่ ๔	รวม	
๒๕๑๓	๑๘	-	-	๑๘	๒๑	๑๑	-	-	๓๒	เฉพาะสายสามัญศึกษา รวมเด็ก ชาวเขาที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ ระดับที่ ๑ - ๒ กวย
๒๕๑๔	๘๒	๒	-	๘๔	๒๔	๑๘	-	-	๔๓	
๒๕๑๕	๓๔	๑๘	๔	๕๖	๓๘	๒๒	๔๐	-	๑๐๐	
๒๕๑๖	๓๘	๕	๕	๕๖	๒๘	๕๘	๒๕	๑๘	๑๓๖	
๒๕๑๗	๒๓	๒๐	๑๓	๕๖	๕๒	๕๕	๒๒	๔๑	๒๑๐	
๒๕๑๘	๓๗	๒๒	๗	๖๖	๔๒	๔๘	๕๗	๔๒	๑๘๙	
๒๕๑๙	๒๑	๓๐	๕	๕๖	๔๑	๔๕	๘๘	๖๐	๒๓๕	
๒๕๒๐	๒๓	๒๔	๖	๕๓	๔๑	๔๒	๖๗	๓๓	๑๘๓	
รวม	๒๓๖	๑๒๕	๔๔	๔๐๕	๒๘๗	๓๔๑	๓๘๐	๑๙๕	๑๒๐๒	

ที่มา: กองสงเคราะห์ชาวเขา, กรมประชาสงเคราะห์

สถิติพระภิกษุสามเณรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งสำเร็จการศึกษา

๑๒๕

จากศูนย์อบรมวักขิรโสภา จังหวัดเชียงใหม่

ที่ออกไปปฏิบัติงานตามหน่วยงานต่าง ๆ

ปี พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๒๔

เผ่า	ครูช่วยสอนเด็ก ชาวเขาของกรม ประชาสัมพันธ์สงเคราะห์	ตำรวจตระเวน ชายแดน	ครูอาสาสมัคร สอนของ กรมสามัญศึกษา	ครูอบรมช่วย สอน	พระธรรมจาริก ผู้ใหญบ้าน	โฆษกประจำสถานี วิทยุ(ภาคภาษา ชาวเขา)	ครูองค์การบริหาร ส่วนจังหวัด	รวม
กะเหรี่ยง	๓๘	๑๕	๖	๓๗	๑๕๘	๒	๓	๓๑๑
เย้า	๑๐	๑๖	๒	๑๘	๘๑	-	๑	๘๑
ม้ง (แมว)	๒๔	๑๒	๑๐	๒๓	๓๗	-	๑	๑๕๑
มูเซอ	๕	๑	-	๖	๑๘	๑	๒	๓๓
ลีซอ	๗	๔	-	๘	๑๓	๑	-	๓๔
ลีซอ- ดั้น	๑	-	-	๒	๑๔	-	-	๑๗
ดั้น	๒	๒	-	๒	๖	๑	-	๑๓
ขมุ	-	-	-	-	๒	-	-	๒
ไทยใหญ่	-	-	-	-	๓	-	-	๓
อื่ก้อ	๗	๑	-	๓	๖	๑	-	๒๓
รวม	๘๕	๕๑	๑๘	๑๐๓	๓๘๓	๖	๑๗	๖๘๒

ที่มา: กองสงเคราะห์ชาวเขา, กรมประชาสัมพันธ์

๒. ค่านการศึกษา พระธรรมจาริกได้สร้างโรงเรียนชั่วคราวสอนเด็ก ชาวเขาขึ้นในหลาย ๆ หมู่บ้าน โดยพระธรรมจาริกเป็นผู้ดำเนินการสอนเอง เมื่อ จักระดับการเรียนการสอนเข้ามามาตรฐานถึงชั้นประถมปีที่ ๔ แล้ว และมีนักเรียนเพิ่ม มากขึ้น ก็จะมีมอบโอนกิจการโรงเรียนให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดรับไปดำเนินการ ต่อ

๓. ค่านอนามัยและการอุปโภคและบริโภค พระธรรมจาริกได้ทำหน้าที่รักษา พยาบาลในเบื้องต้น ให้แก่ชาวเขาที่เกิดการเจ็บป่วย โดยจ่ายยาสามัญที่ได้เตรียมมา เพื่อการสงเคราะห์ในค่านนี้โดยตรง นอกจากนี้ยังให้การแนะนำชาวเขาให้ได้บริโภค อาหารที่มีคุณค่าต่อชีวิต และถูกต้องตามหลักอนามัย แนะนำให้รู้จักรักษาเครื่องใช้ ภายใบบ้านให้สะอาด น่ายู่ เป็นต้น

๔. ค่านการเกษตร แนะนำให้ชาวเขารู้จักคุณค่าของดิน รู้จักปรับปรุง บริเวณที่ดินของตนปลูกพืชผักหมุนเวียน แนะนำวิธีทำปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และแจกเมล็ด พืชพันธุ์ต่าง ๆ ให้แก่ชาวเขา

๕. ค่านการพัฒนาชุมชน แนะนำและเป็นผู้นำชาวเขา ให้ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านของตนให้สะอาดถูกสุขอนามัยและเจริญก้าวหน้า เช่น ตัดถนนทั้งภายในหมู่บ้าน และเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านให้ไปมาหาสู่กันได้สะดวก หรือทำถนนจากหมู่บ้านออกมาสู่ชุมชน เพื่อให้การคมนาคมสะดวก จะก็สามารถนำผลิตผลทางการเกษตร มาขายได้ รวมทั้งการสร้างสิ่งต่าง ๆ อันเป็นสาธารณประโยชน์ให้แก่หมู่บ้าน

๖. ค่านการประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยราชการและชาวพื้นราบ พระธรรม จาริกจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชาวเขากับหน่วย ราชการและชาวพื้นราบ ช่วยแก้ปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ ในการติดต่อกับทางราชการ เช่น การทำทะเบียนบ้าน การจัดกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นต้น นอกจากนี้ พระธรรมจาริก ยังเป็นตัวกลางเชื่อมโยงการติดต่อกันระหว่างชาวเขากับชาวพื้นราบ เพื่อให้เกิดความ สัมพันธ์สามัคคีและเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งกันและกันอีกด้วย

ในขณะที่เดียวกัน การดำเนินงานของพระธรรมจาริกก็ต้องประสบปัญหาและอุปสรรคในหลาย ๆ ประการเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในรายงานการปฏิบัติงาน ซึ่งสรุปได้ดังนี้ คือ

๑. ปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวเขา เช่น ยารักษาโรค อุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ
๒. ปัญหาการต่อต้านจากฝ่ายตรงข้าม เช่น การก่อกวนทำร้ายจากกองกำลังต่างชาติ และผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์
๓. ปัญหาด้านการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่บางหน่วยกับพระธรรมจาริก ซึ่งบางครั้งไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร และการติดต่อกับทางราชการมีอุปสรรคและล่าช้าอยู่เสมอ
๔. ปัญหาเกี่ยวกับการเผยแพร่ของคริสตศาสนา
๕. ปัญหาเรื่องภาษาในการเจรจาติดต่อกับชาวเขา และความเข้าใจในประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนความเชื่อถือ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาแต่ละเผ่า
๖. ปัญหาเรื่องความอดทนของพระธรรมจาริก ซึ่งต้องเผชิญกับสภาพดินฟ้าอากาศที่หนาวเย็น และความทุรกันดารของท้องที่ในการปฏิบัติงาน
๗. ปัญหาการขาดแคลนคุณสมบัติอันเหมาะสมของพระธรรมจาริกผู้จะออกไปปฏิบัติงาน

การประเมินผล

โครงการพระธรรมจาริก เป็นโครงการที่รัฐบาลริเริ่มตั้งขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกับโครงการพระธรรมทูต วัตถุประสงค์ของโครงการทั้งสอง มีความคล้ายคลึงกัน คือ

รวบรวมจาก กรมประชาสัมพันธ์, กองสงเคราะห์ชาวเขา, "สรุปปัญหาและอุปสรรคการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก ในการประชุมปัจฉิมนิเทศณคณะพระธรรมจาริก วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕," กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสัมพันธ์, ๒๕๒๕, หน้า ๑ - ๓. (อัคราเนา) และสัมภาษณ์ ปรีชา ภูทธิธำพรหม, เจ้าหน้าที่กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสัมพันธ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖.

มุ่งในทางการเมืองเป็นหลัก โดยโครงการพระธรรมจาริกนั้นส่งเสริมให้พระพุทธรูปศาสนาแพร่ไปในหมู่บ้านเขา เพื่อ "เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวเขา อันจะทำให้ชาวเขามีความจงรักภักดีต่อประเทศไทย ทำให้ง่ายต่อการพัฒนาชาวเขา ให้เป็นชาวเราตามนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะในขณะนี้ปรากฏว่ามีการแทรกซึมของฝ่ายตรงข้ามในหมู่บ้านเขามาก การที่พระธรรมจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาจะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยป้องกันการแทรกซึมของฝ่ายตรงข้ามได้อย่างดี" ซึ่งจะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ที่ตรงกันกับโครงการพระธรรมทูตก็คือ การอาศัยสถาบันสงฆ์เพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ตามนโยบายของรัฐบาล แต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาในโครงการพระธรรมจาริกนั้นได้แก่ ความพยายามที่จะพัฒนาชาวเขาอันเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษาพูด และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่แตกต่างจากคนไทยทั่วไป ให้หันมาจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และยอมรับการเป็นพลเมืองไทย ปฏิบัติตามกฎระเบียบของทางบ้านเมือง เพื่อความสงบสุขเรียบร้อยและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ

โดยลักษณะการดำเนินงานของพระธรรมจาริก มีความแตกต่างจากพระธรรมทูตตรงที่ว่า ในโครงการพระธรรมทูตนั้น เป็นการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาชนบททั่วทุกจังหวัด เพื่อช่วยเหลือพระภิกษุในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้นำในชนบทอยู่แล้ว ให้การพัฒนานั้น ๆ ประสบผลสำเร็จอย่างดียิ่งขึ้น ส่วนโครงการพระธรรมจาริกนั้น มีลักษณะเป็นงานพัฒนาแบบบุกเบิก โดยมุ่งจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในถิ่นทุรกันดาร เฉพาะในหมู่บ้านของชาวเขาในเขตภาคเหนือของประเทศ ซึ่งพระพุทธศาสนายังไม่เคยแพร่ไปถึง และเมื่อการปฏิบัติงานสิ้นสุดลงแล้ว พระธรรมจาริกก็จะถอนตัวออก ปล่อยให้ชาวบ้านดำเนินการพัฒนาต่อไป เช่น จัดหาพระภิกษุสามเณรที่เป็นชาวเขามาอยู่ประจำหมู่บ้านของตนเอง ส่วนพระธรรมจาริกก็จะเคลื่อนย้ายไปดำเนินงานในท้องที่แห่งอื่น ๆ

พลเอก ประภาส จารุเสถียร, บทบาทของพระภิกษุสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น" ใน รายงานกิจการโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ของ มหาวิทยาลัยสงขล ฟ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๓, หน้า ๑๖ - ๑๗.

เนื่องจากโครงการพระธรรมจาริกมีลักษณะคล้ายคลึงกับพระธรรมทูตในแง่ที่ว่า เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางจิตใจ คือ การปลุกฝังพระพุทธศาสนาในจิตใจชาวเขา ดังนั้น ผู้ดำเนินงานพระธรรมจาริกจึงได้สรุปว่า การนำพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่ชาวเขาได้ประสบผลสำเร็จ โดยวัดจากจำนวนชาวเขาที่เข้ารับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณร ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี และมองความสำเร็จในการที่ชาวเขาบางกลุ่มยอมรับวิถีชีวิตของคนไทย โดยนำไปสู่ข้อยุติว่านโยบายการรวมชาวเขาให้เป็นชาวไทย เป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปได้สำหรับชาวเขาทุกเผ่า ซึ่งนับเป็นการมองข้ามความเป็นจริงในหลาย ๆ ประการ กล่าวคือ

อุปสรรคสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาชาวเขา เป็นไปอย่างยากลำบากกว่าการดำเนินงานกับชาวชนบทอื่น ๆ ทั่วไป ได้แก่ ปัญหาเรื่องภาษา Charles F. Keyes นักวิจัยชาวตะวันตกผู้หนึ่ง ที่ได้มาศึกษาโครงการพระธรรมจาริกที่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ให้ข้อสังเกตว่าการดำเนินงานตามโครงการนี้ไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย เนื่องจากพระธรรมจาริกไม่สามารถติดต่อทำความเข้าใจกับชาวเขาได้อย่างถูกต้องแท้จริง เพราะมีอุปสรรคสำคัญในเรื่องภาษา ดังนั้น การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกส่วนใหญ่จึงเป็นไปในรูปของการแสดงอาการปฏิกิริยาภายนอก เช่น การทำพิธีทางศาสนา การสวดมนต์ไหว้พระ การทำบุญตักบาตร การสอนให้ชาวเขานับถือพระรัตนตรัย โดยไม่สามารถอธิบายให้ชาวเขาเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงได้ ด้วยเหตุนี้การยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาของชาวเขาจึงเป็นไปอย่างผิวเผิน เพราะแม้จะได้ทำพิธีประกาศตนเป็นพุทธมามกะตามคำชักชวนของพระธรรมจาริกแล้ว แต่เมื่อพระธรรมจาริกกลับออกมา วิถีชีวิตและความเชื่อของชาวเขาก็ก็นับเป็นอยู่เหมือนเดิม โดยไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง

^๑Charles F. Keyes, "Buddhism and National Integration in Thailand", p. 564.

นอกจากนี้ ในทางความเป็นจริงนั้น ชาวเขาแต่ละเผ่ามีวิถีชีวิต ภาษา และ ประเพณี วัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยทั่วไปในการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกนั้น จะมองชาวเขาเหมือนกันหมดทุกเผ่า และนำหลักเกณฑ์การปฏิบัติที่ใช้ได้ผล ในบางเผ่ามาปฏิบัติกับเผ่าอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน ซึ่งมักทำให้การดำเนินงานเกิดความผิดพลาดและล้มเหลว ทั้งอาจทำให้ชาวเขาเข้าใจว่า พระธรรมจาริกกำลังร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลเพื่อทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน และเกิดการต่อต้านโครงการนี้ ซึ่งอาจกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขากับพระภิกษุในท้องถิ่นที่มีได้เข้าร่วมโครงการได้^๑

ในส่วนของการที่พระธรรมจาริกสามารถโน้มนำชาวเขามาบรรพชาอุปสมบทได้ โดยประเมินว่าเป็นผลสำเร็จในการสร้างความเป็นพุทธศาสนิกชนให้กับคนเผ่าอื่น และเชื่อว่าเมื่อเป็นชาวพุทธแล้วก็จะเกิดความรักความภักดีต่อชาติไทย เป็นคนไทยเต็มตัว เป็นการสนองนโยบายของรัฐบาลที่ขอให้ช่วยนำชาวเขามาผูกพันกับรัฐบาลมากขึ้น ก็ดูเหมือนว่าจะเป็นการมองอย่างผิวเผินเกินไป เพราะความสำเร็จในการนำชาวเขามาอุปสมบทได้นั้น ไม่อาจยืนยันแน่นอนได้ว่าชาวเขาได้กลายมาเป็นไทยเต็มตัว^๒ เพราะชาวเขาที่มาบวชเป็นพระภิกษุนั้นมักจะบวชอยู่ไม่นาน ก็จะสึกกลับไปมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมกับครอบครัวของตน และบางกลุ่มเมื่อสึกกลับไป ก็จะถูกมองจากหมู่ชาวเขาคด้วยกันว่าเป็นพวกนอกวรรีตนอกวรรณะ^๓ ซึ่งนับเป็นผลร้ายแก่ชาวเขาเหล่านั้นเองด้วย

อุปสรรคอีกประการหนึ่งก็คือ เมื่อมองในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับชาวเขานั้น โดยทั่วไปแล้วจะเป็นลักษณะที่ชาวเขามีความหวาดระแวงและไม่

^๑Ibid., p. 565.

^๒Somboon Suksamran, "The Role of The Sangha in Relation to Political Modernization in Thailand since 1965", p. 150.

^๓สุลักษณ์ ศิวรักษ์, "การอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น," หน้า ๒๘.

ไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่ของทางราชการ เพราะเคยปรากฏว่า การกระทำที่ขัดแย้ง
 ก่อนนโยบายหรือคำแนะนำจากรัฐบาล ได้ทำให้ชาวเขาถูกสงสัยว่าเป็นผู้ฝ่าฝืนสิทธิ
 คอมมิวนิสต์^๑ ดังนั้น การที่พระธรรมจาริกออกปฏิบัติงานโดยมีการติดต่อสัมพันธ์อย่าง
 ใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล จึงอาจทำให้เกิดทัศนคติในแง่ลบและความไม่ไว้วางใจ
 ในหมู่ชาวเขาค้วย และเป็นปัญหาต่อการเผยแพร่วรรณศาสนาของพระธรรมจาริก

นอกจากนี้ โครงการพระธรรมจาริกยังประสบกับปัญหาอื่น ๆ อีก เช่น การ
 ขาดแคลนงบประมาณ ขาดเจ้าหน้าที่ประสานงานและรับผิดชอบในเรื่องนี้อย่างเต็มที่
 ปัญหาการเผยแพร่วรรณศาสนาของพวกมิชชันนารี ซึ่งเข้ามาดำเนินงานเกี่ยวข้องกับ
 ชาวเขาอย่างจริงจังและได้ผลกว้างขวางในเขตภาคเหนืออย่างมาก รวมทั้งปัญหา
 อื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกับที่เกิดขึ้นกับโครงการพระธรรมทูต เช่น การถูกทำร้ายและโจมตี
 จากฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล และการถูกวิพากษ์วิจารณ์ในการเข้ามายุ่งเกี่ยวกับทาง
 การเมืองและเรื่องทางโลกจนเกินวิสัยแห่งสมณเพศ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เหล่านี้จะยังคงมีอยู่ แต่การ
 ดำเนินงานตามโครงการพระธรรมจาริกก็มีแนวโน้มที่เป็นไปในทางดีขึ้น เนื่องจากใน
 ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงโครงการในอนาคตที่จะส่งเสริมให้พระธรรมจาริกถาวรอยู่ประจำ
 ในหมู่บ้านชาวเขามากขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องและได้ผลตาม
 เป้าหมาย โดยมุ่งที่จะวางรากฐานพระพุทธศาสนาให้ยังลึกมั่นคงในหมู่ชาวเขาอย่าง
 แท้จริง และจะช่วยให้พระธรรมจาริกได้คลุกคลีใกล้ชิดกับชาวเขา เพื่อทำความเข้าใจ
 ในวิถีความเป็นอยู่ของชาวเขาและหาข้อมูลต่าง ๆ มาปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป
 นอกจากนี้ การจัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาและเปิดการ
 ศึกษาทั้งในค่านวิชาการทางธรรมและทางโลกสำหรับชาวเขาที่เข้ามาอุปสมบท เพื่อให้
 นำวิชาความรู้ที่ได้รับกลับไปพัฒนาหมู่บ้านของตนนั้น ก็อาจกล่าวได้ว่า เป็นการแก้ปัญหา
 ที่ถูกทาง เนื่องจากการรับชาวเขาเข้ามาบวชเพียงชั่วคราวแล้วส่งออกไปนั้น ไม่ได้เป็น

^๑Somboon Suksamran, Political Buddhism in Southeast Asia,

การช่วยเหลือพัฒนาชาวเขาอย่างแท้จริง ทั้งยังทำให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาไม่ปรากฏผลถาวรด้วย แต่การให้โอกาสแก่ชาวเขาในการได้รับการศึกษาเล่าเรียน เพื่อพัฒนาสติปัญญาและความรู้เพื่อกลับไปช่วยพัฒนาหมู่บ้านของตนเองนั้น นับเป็นการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมจาริกประการหนึ่ง เพราะการศึกษานับเป็นแรงดึงดูดใจอย่างดีที่ทำให้ชาวเขาเข้ามาติดต่อดสัมพันธ์กับพระธรรมจาริกและยอมรับการอุปสมบทอย่างเต็มใจ และโดยผ่านทางการศึกษานี้ ชาวเขาจะได้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดำรงชีวิต เช่น ความรู้ในทางการเกษตร โภชนาการ การอนามัย ฯลฯ และเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการเป็นพลเมืองไทย ยอมรับการปกครองดูแลและให้ความช่วยเหลือจากรัฐบาลไทย ดังปรากฏว่า ได้มีชาวเขาจำนวนมากเข้ารับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณร และศึกษาเล่าเรียนในศูนย์อบรมพระพุทธศาสนา วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ (ตามสถิติที่ได้แสดงไว้แล้วในตอนต้น) จนจบการศึกษา และเข้ารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ ตลอดจนประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่นเดียวกับคนไทยโดยทั่วไป ส่วนพระภิกษุสามเณรชาวเขาที่ยังสมัครใจอยู่ในเพศบรรพชิต ก็ได้ร่วมบำเพ็ญประโยชน์ในการเป็นพระธรรมจาริกกลับไปพัฒนาความเป็นอยู่ในหมู่บ้านของตนอย่างได้ผลกว่าพระธรรมจาริกที่ส่งไปจากส่วนกลาง เนื่องจากพระภิกษุชาวเขาเหล่านี้มีความเข้าใจว่าการพัฒนาแบบใดจึงจะตรงกับความต้องการในชุมชนของตน และในขณะเดียวกันก็ไม่ทำลายขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมที่พวกตนยึดถือกันอีกด้วย

เป็นการประเมินจากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวเขาจำนวนหนึ่งที่มาบรรพชาอุปสมบท ณ วัดเบญจมบพิตรฯ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๒๔ ถึงสาเหตุที่ทำให้ตัดสินใจมาบวชและความต้องการที่คิดว่าจะได้รับจากการบวชเป็นพระภิกษุ ซึ่งคำตอบที่ได้รับจากชาวเขาเหล่านี้ ประกอบไปด้วยชาวเขาเผ่าต่าง ๆ คือ กะเหรี่ยง แม่เฒ่า ลัวะ อายุระหว่าง ๑๓ - ๑๕ ปี รวมทั้งผู้ปกครองพระเณรชาวเขาเหล่านี้ที่มาร่วมในการประกอบพิธีนั้น ทำให้ทราบว่า จุดประสงค์ส่วนใหญ่ที่ทำให้มาบวชคือ จะได้เรียนสูงขึ้น เนื่องจากโรงเรียนประจำหมู่บ้านมีการสอนแค่ระดับต่ำ และส่วนใหญ่ตั้งความหวังไว้ว่า เมื่อเรียนจบแล้วจะสึกออกไปทำงานด้านการศึกษา หรือเป็นครูเพื่อพัฒนาหมู่บ้านของตน

โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยสงฆ์

ประวัติความเป็นมา

เนื่องจากเป็นที่ปรากฏว่าในปัจจุบัน การพัฒนาประเทศเป็นนโยบายอันสำคัญ ของรัฐบาล และเป็นภารกิจที่รัฐกำลังเร่งรัดดำเนินการอยู่ การดำเนินงานดังกล่าวนี้ จะบรรลุผลสำเร็จได้ก็ด้วยดี จะต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อ แสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาและร่วมกันขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ในฐานะ ที่สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่ง ที่ได้ดำรงอยู่ควบคู่กับความเป็นมาของชาติ และได้มี โอกาสบำเพ็ญศาสนกิจช่วยเหลือและส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ ใน กิจการอันชอบด้วยพระธรรมวินัยตลอดมา เมื่อสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนา ประเทศ คณะสงฆ์ต่างก็พยายามปรับฐานะของตนเพื่อให้สอดคล้องต่อสภาวะดังกล่าว โดย แสวงหาหนทางที่จะทำให้พระภิกษุมีโอกาสได้รับความรู้ขั้นมูลฐานเกี่ยวกับการพัฒนาอย่าง แท้จริง สามารถมองเห็นปัญหาทุกด้านและสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ เพื่อให้พระ ภิกษุได้เข้าใจถึงหลักการและวิธีการที่ถูกต้องในการจะเข้าถึงสังคมและประชาชนทุกระดับ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย จะได้สามารถบำเพ็ญศาสนกิจเป็นผู้นำและเป็นที่ยังทาง จิตใจของประชาชนได้ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ชาติ และนำความรุ่งเรืองมาสู่พระพุทธศาสนาได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ มหาวิทยาลัย สองแห่งคือ มหาจุฬาราชวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้ร่วมกันจัดตั้ง "โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น" ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘^๒ ดังมี วัตถุประสงค์ คือ

พระธรรมคุณากรณ์, "บทนำ" ใน ประมวลผลงานและบทความทางวิชาการ ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕ ของโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัย สงฆ์ (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๑๖), หน้า ๔.

^๒ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนา ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ (พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๓. (พิมพ์เป็น อนุสรณ์ในคราวสัมมนาและมอบวุฒิบัตรพระภิกษุผู้สำเร็จการอบรม รุ่นที่ ๑ - ๒ - ๓, ๔ - ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๒).

๑. เพื่อถวายเป็นความรู้ทางพระศาสนา และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทแก่พระภิกษุสามเณร เพื่อให้มีฐานะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของประชาชนได้อย่างแท้จริง

๒. เพื่อให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนช่วยพัฒนาชนบทให้โดยลัดนิ้วขึ้น

๓. เพื่อส่งเสริมสามัคคีธรรมในหมู่ประชาชนชาวไทย อันจะนำมาซึ่งความมั่นคงแก่ชาติและพระศาสนา

เห็นได้ชัดว่า ในการจัดตั้งโครงการดังกล่าว มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมและสนับสนุนนโยบายพัฒนาประเทศของรัฐบาล เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่ชาติและพระศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับความมุ่งหมายของโครงการพระธรรมทูตและพระธรรมจาริกที่รัฐบาลได้จัดตั้งขึ้น เมื่อปี ๒๕๐๓ และ ๒๕๐๔ และหากจะกล่าวอย่างสั้นๆ แล้ว มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้มีบทบาทร่วมในการดำเนินงานของโครงการทั้งสองมาตั้งแต่แรกเริ่ม โดยองค์พระภิกษุที่เป็นนักศึกษาออกปฏิบัติงานช่วยเหลือโครงการ ในฐานะที่เป็นสถาบันที่ผลิตพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถในวิชาการสมัยใหม่ จนเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองริเริ่มจัดตั้งโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นขึ้นมา ทำการฝึกอบรมความรู้ในด้านการพัฒนาชนบทแก่พระภิกษุสามเณร เพื่อสนองความต้องการของรัฐบาลและคณะสงฆ์ในกิจการค่านนี้โดยเฉพาะ

ดังนั้น จึงปรากฏว่าในการริเริ่มจัดตั้งโครงการนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งจากคณะสงฆ์ในระดับบริหารและจากรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากการบริหารโครงการซึ่งดำเนินในรูปของกรรมการอันประกอบไปด้วย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประวัติและผลงานของโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ (ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๑๐, หน้า ๑. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในคราวเปิดการอบรมประเภท ก. รุ่นที่ ๒ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๑๐).

ฝ่ายต่าง ๆ คือ

๑. กรรมการอุปถัมภ์ ประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช และสมเด็จพระราชาคณะทั้งหลาย

๒. กรรมการที่ปรึกษา แบ่งเป็น ๒ คณะ คือ กรรมการที่ปรึกษาฝ่ายบรรพชิต ซึ่งได้แก่พระเถระผู้ใหญ่แห่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสอง จำนวน ๕ รูป และกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายกฤหัสถ์ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลจากหน่วยราชการต่าง ๆ ได้แก่ อธิบดีกรมการศาสนา อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน อธิบดีกรมอนามัย อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมศิลปากร อธิบดีกรมการแพทย์ อธิบดีกรมการฝึกหัดครู และนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

๓. กรรมการดำเนินงาน ประกอบด้วยพระภิกษุซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองจำนวนหนึ่ง กำเนินงานร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิที่มีจิตศรัทธาส่งเสริมการพระศาสนา และสนใจในงานพัฒนาประเทศอีกหลายท่าน

ลักษณะโครงการและวิธีดำเนินงาน

สำนักงานของโครงการ ซึ่งใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมพระภิกษุตั้งกล่าว ตั้งอยู่ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำหรับพระภิกษุที่สำเร็จการอบรมแล้วจะได้รับวุฒิบัตรเป็นหลักฐานยืนยันการจบหลักสูตรของโครงการ ในการนี้ คณะกรรมการดำเนินงานได้แบ่งพระภิกษุผู้เข้ารับการอบรมออกเป็น ๒ ประเภท เรียกว่า ประเภท ก. และ ประเภท ข. กล่าวคือ

พระมหาชาย อากาศโร, "รู้จักกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น" ใน ประมวลผลงานและบทความทางวิชาการ ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕, หน้า ๑๑ - ๑๒.

๑. ผู้เข้ารับการอบรมประเภท ก. ได้แก่พระภิกษุที่จังหวัดต่าง ๆ คัดเลือกส่งเข้ามา โดยพิจารณาคัดเลือกตามคุณสมบัติที่ทางโครงการกำหนดไว้ คือ มีพรรษาไม่ต่ำกว่า ๕ แต่ไม่เกิน ๒๕ หรือมีอายุไม่เกิน ๒๐ ปี มีความรู้ไม่ต่ำกว่านักธรรมชั้นเอก หรือเป็นผู้รับผิดชอบกิจการคณะสงฆ์ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น เป็นพระสังฆาธิการตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง เป็นต้น และเป็นผู้มีความประพฤติดี มีความสนใจให้ความสนับสนุนการพัฒนาชนบท หรือเป็นผู้ที่คณะกรรมการโครงการฯ พิจารณาเห็นสมควร

๒. ผู้เข้ารับการอบรมประเภท ข. ได้แก่พระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีพรรษาตั้งแต่ ๕ ขึ้นไป มีความประพฤติดี มีความสามารถ หรือเคยแสดงผลงานให้เป็นที่ปรากฏมาแล้ว และต้องเป็นผู้มีความยินดีและเต็มใจที่จะออกไปปฏิบัติศาสนกิจในท้องถิ่นชนบท

โดยเหตุที่มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้ารับการอบรมไว้ต่างกันเช่นนี้ ระยะเวลาในการอบรมแต่ละรุ่นจึงได้กำหนดไว้แตกต่างกัน คือ ประเภท ก. ใช้เวลาประมาณ ๔ เดือน ส่วนประเภท ข. ใช้เวลาอบรมประมาณ ๒ เดือน อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการอบรมพระภิกษุทั้ง ๒ ประเภท ได้ยึดหลักการเดียวกันคือ การส่งเสริมให้พระภิกษุที่ได้รับการอบรมไปแล้ว สามารถปฏิบัติศาสนกิจในการพัฒนาท้องถิ่นได้ตามหลักวิชาการที่ถูกต้อง โดยมีการบรรจุวิชาการในหลักสูตรการอบรมซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ

๑. วิชาการที่เกี่ยวกับพระศาสนาและความรู้ทั่วไป ซึ่งพระภิกษุจำเป็นต้องทราบ เช่น หลักพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ การสอนศีลธรรมสำหรับชีวิตประจำวันของประชาชนและเยาวชนทั่วไป พิธีกรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสังคมในชนบทไทย รวมทั้งวัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

๒. วิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาโดยเฉพาะ เช่น การพัฒนาชุมชนชนบท การสาธารณสุข สุขาภิบาล คหกรรมศาสตร์ การส่งเสริมอาชีพ จิตวิทยา การสงวน และรักษาทรัพยากรของชาติ การพัฒนาวิศและรักษาศิลปกรรมของชาติ กฎหมายที่ประชาชนควรรู้ เป็นต้น

หลักสูตรที่กล่าวข้างต้นนี้ กำหนดไว้กว้าง ๆ และใช้อบรมพระภิกษุทั้ง ๒ ประเภท แต่เนื่องจากผู้รับการอบรมมีคุณสมบัติและภูมิหลังที่ต่างกัน ดังนั้นความแตกต่างของการอบรมทั้ง ๒ ประเภทนี้ จึงอยู่ที่การกำหนดรายละเอียดของวิชาและกิจกรรมที่ทำระหว่างการอบรม ส่วนวิธีการจัดการอบรมนั้น ส่วนใหญ่เป็นการฟังการบรรยายจากวิทยากร ซึ่งมีทั้งฝ่ายสงฆ์และคฤหัสถ์ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ นอกจากนี้ก็มีการอภิปรายปัญหาต่าง ๆ บ้าง การออกไปศึกษานอกสถานที่ เป็นครั้งคราวบ้าง และมีการออกปฏิบัติงานในภาคปฏิบัติจริง ๆ ในระยะเวลาสั้น ๆ หลังการอบรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามหลักวิชาที่อบรมมาทางภาคทฤษฎี เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาชุมชนที่ทางการกำลังทำอยู่ เปรียบเทียบกับหลักวิชาที่ได้รับการอบรม และเพื่อเป็นการศึกษาสภาพของชนบทตามความเป็นจริงด้วยตนเอง^๒ จะได้นำมาปรับปรุงให้เป็นประโยชน์ในการออกปฏิบัติงานอย่างแท้จริงต่อไป

โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัย สงฆ์ทั้งสองแห่งนี้ มีความสัมพันธ์กับโครงการพระธรรมทูตและโครงการพระธรรมจาริก อย่างใกล้ชิด นับตั้งแต่เริ่มโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการนี้ถือกำเนิดมาใน ระยะเวลาที่คณะสงฆ์กำลังเริ่มงานพระธรรมทูตใหม่ ๆ และแม้โครงการนี้จะไม่ใช่งานของ

^๑ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รายงานกิจการ โครงการอบรมพระภิกษุ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ของ มหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๓

(กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๕๖ - ๕๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

คณะสงฆ์โดยตรง แต่พระภิกษุที่ผ่านการอบรมไปแล้วก็ได้ช่วยงานคณะสงฆ์เป็นอเนกประการ ดังปรากฏจากรายงานที่โครงการได้รับว่า พระภิกษุที่ผ่านการอบรมไปแล้วเกือบทุกรูปจะได้รับการคัดเลือกจากทางจังหวัด ให้ออกปฏิบัติงานพระธรรมทูตท้องถิ่นเป็นประจำทุกปี^๑ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทางการคณะสงฆ์ให้ความไว้วางใจเชื่อมั่นในโครงการนี้พอสมควร และยังได้ให้คำแนะนำตลอดจนข้อคิดเห็นในการอบรมของโครงการนี้อยู่เนือง ๆ นอกจากนี้ กองงานพระธรรมทูตของคณะสงฆ์ ยังได้พิจารณา มอบหมายให้โครงการนี้จัดการอบรมพระธรรมทูตด้วย เมื่อปลายปี ๒๕๑๔ โดยอนุมัติงบประมาณส่วนหนึ่งจากเงินศาสนสมบัติกลางมาช่วยในการอบรม ซึ่งทางโครงการก็ได้ดำเนินการอบรมพระธรรมทูตรวมไปกับการอบรมปกติของโครงการ เนื่องจากได้พิจารณาเห็นว่า การอบรมของโครงการนั้น แท้จริงก็คือ การอบรมพระภิกษุให้เป็นพระธรรมทูตนั่นเอง และเป็นพระธรรมทูตถาวรที่อยู่ประจำท้องถิ่นด้วย^๒ มิใช่พอถึงฤดูกาลก็ออกปฏิบัติเสียที่หนึ่งแล้วเริ่มต้นใหม่ในแต่ละปี

นอกจากการประสานงานกับโครงการพระธรรมทูตแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ยังได้ดำเนินการเพื่อขยายและปรับปรุงความเจริญก้าวหน้าของโครงการให้กว้างขวางออกไปอีก โดยการจัดการสัมมนาพระภิกษุที่ผ่านการอบรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ เนื่องจากได้พิจารณาเห็นว่า การดำเนินงานตามโครงการที่ผ่านมาได้ดำเนินไปด้วยดี จนมีผู้สำเร็จการอบรมแล้ว ๓ รุ่น และได้ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ มีผลงานปรากฏเป็นจำนวนมาก จึงสมควรจะจัดให้พระภิกษุเหล่านี้ได้มีโอกาสมาพบปะประชุมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นแก่กัน เพื่อจะได้รับความรู้และข้อคิดเห็นเพิ่มเติม อันเป็นประโยชน์ในการแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ และแก้ไขปรับปรุงการปฏิบัติงานให้มีผลดียิ่งขึ้น ทั้งจะได้เป็นแบบอย่างแก่ผู้จบการอบรมรุ่นใหม่ที่จะได้ยึดถือเป็นแนวทาง

^๑ พระมหาชาย อากาศโร, "รู้จักกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น," หน้า ๑๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

ในการปฏิบัติสืบต่อไปด้วย โดยเหตุนี้ ทางโครงการจึงได้จัดให้มีการสัมมนาขึ้นเป็นครั้งแรก ระหว่างวันที่ ๕ - ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๒ โดยได้อาราธนาพระภิกษุผู้จบการอบรมแล้ว ซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ให้เดินทางเข้ามาร่วมการสัมมนา ซึ่งได้กำหนดหัวข้อสำหรับพิจารณาไว้ ๕ หัวข้อ คือ ปัญหาสังคมชนบท การพัฒนาวัดและหมู่บ้าน ความมั่นคงของชาติและพระศาสนา ปัญหาการเผยแพร่ในชนบท และปัญหาการศึกษาในชนบท นอกจากนี้ยังได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในค่านต่าง ๆ มาแสดงปาฐกถาพิเศษ เพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่ผู้เข้าร่วมสัมมนาอีกด้วย

ผลจากการสัมมนา ทำให้พระภิกษุได้รับความรู้ความเข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชนบท และวิธีการในการแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนทัศนะและความคิดเห็นต่อกันจากพระภิกษุหลายฝ่าย เพื่อนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ตามความเหมาะสมในท้องถิ่นของตนเพิ่มมากขึ้น

พระภิกษุที่มาเข้ารับการอบรมตามโครงการนี้ทั้ง ๒ ประเภท เมื่อเสร็จสิ้นการอบรมแล้ว ก็จะไปทางกลับไปยังท้องถิ่นเดิมของตนหรือไปช่วยปฏิบัติศาสนกิจในจังหวัดต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะได้นำวิชาความรู้จากการอบรมไปปฏิบัติงานอันเป็นประโยชน์แก่ชาติและพระศาสนาในค่านต่าง ๆ เช่น สอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร จัดอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนทั่วไปและแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นผู้นำและที่ปรึกษาประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ให้คำแนะนำและช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ เช่น อนามัย โภชนาการ และการอาชีพบางอย่าง ตลอดจนช่วยอุเคราะห์ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างทางราชการกับประชาชนในทางที่ชอบ เป็นต้น^๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธจักร (ฉบับพิเศษ ว่าด้วยการสัมมนาพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๕ - ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๒), ๒๓ (๗ กรกฎาคม ๒๕๑๒): ๑๑๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ดำเนินงานตามโครงการ
นี้มาได้เพียง ๗ ปี อุปสรรคในด้านเงินทุนสนับสนุน ซึ่งเคยทำให้การอบรมต้องหยุดชะงัก
ลงชั่วคราวมาครั้งหนึ่งแล้วในปี ๒๕๑๑ ก็ได้ทำให้การอบรมต้องหยุดชะงักลงอีกในปี
๒๕๑๖ และทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องยุติโดยการอบรมลงโดยปริยาย นับตั้งแต่นั้น
เป็นต้นมา กล่าวคือ

ในระยะแรกที่โครงการนี้ตั้งขึ้นใหม่ ๆ ได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน
จากกองทุนเพื่อการศึกษาทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างประเทศของอเมริกา เป็น
เวลา ๒ ปี คือ ปี ๒๕๐๘ - ๒๕๑๐ เมื่อโครงการดังกล่าวตั้งตัวได้ กองทุนนี้ก็ไต่ถอย
การให้ความช่วยเหลือ โดยให้เหตุผลว่าควรเป็นเรื่องของทางรัฐบาลไทยที่จะให้การ
สนับสนุนต่อไป แต่เนื่องจากในชั้นต้น มีความขัดข้องบางประการเกี่ยวกับหน่วยงาน
ของทางราชการ คือ กองอำนวยการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นแหล่ง
ให้ทุนแหล่งใหม่ผ่านทางกรมการศาสนา รวมทั้งอุปสรรคในด้านขั้นตอนและวิธีการ
ดำเนินงานของทางราชการที่จะให้ความอุปถัมภ์แก่โครงการ จึงทำให้เกิดการล่าช้า
และทำให้การอบรมพระภิกษุประเภท ก. ในปี ๒๕๑๑ ต้องงดลงชั่วคราว เพราะได้
รับงบประมาณช่วยเหลือไม่ทันกำหนด คงมีแต่การอบรมพระภิกษุประเภท ข. ซึ่งเป็น
นักศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์จำนวนหนึ่งเท่านั้น ต่อมาเมื่อได้รับเงินอุดหนุนดังกล่าว
ประกอบด้วยความช่วยเหลือจากกรมการศาสนาโดยตรงอีกจำนวนหนึ่ง โครงการนี้ก็
สามารถเปิดอบรมได้อีก ๒ ปี คือ พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๓ เมื่อถึงปี ๒๕๑๔ การอบรม
ก็เกือบจะต้องหยุดชะงักลงอีก เพราะไม่ได้รับความช่วยเหลือเพิ่มเติม แต่ปรากฏว่า
มูลนิธิฟรีดิช เนามันน์ของเยอรมันได้รับการติดต่อจาก นายสุสักษณ์ ศิวรักษ์ ซึ่งเป็น
กรรมการดำเนินงานผู้หนึ่งของโครงการ ขอรับความช่วยเหลือสนับสนุนโครงการ
ดังกล่าว จึงทำให้โครงการดำเนินต่อมาได้อีก ประกอบกับในปี ๒๕๑๔ นี้ กองอำนวยการ
งานพระธรรมทูตในประเทศ ได้เล็งเห็นความสำคัญและผลสำเร็จในการปฏิบัติงาน
ของพระภิกษุที่ได้รับการอบรมจากโครงการ จึงได้อนุมัติงบประมาณจำนวนหนึ่งช่วยเหลือ
เพื่อให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ช่วยอบรมพระธรรมทูตให้มีความรู้ความสามารถออกไปปฏิบัติ

ศาสนกิจได้ โครงการอบรมจึงดำเนินต่อมาจนถึงปี ๒๕๑๕^๑ แต่เมื่อถึงปี ๒๕๑๖ มูลนิธิฟรีดริช เนามันน์ได้ยุติการให้ความช่วยเหลือ และทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ไม่สามารถแสวงหาแหล่งให้เงินทุนจากที่อื่นอีก การดำเนินงานตามโครงการจึงต้องสิ้นสุดลงนับแต่ปี ๒๕๑๖ เป็นต้นมา

ผลการปฏิบัติงาน

นับตั้งแต่เริ่มงานในปี ๒๕๐๙ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้เปิดการอบรมพระภิกษุทั้ง ๒ ประเภท และจัดการอบรมพิเศษสำหรับพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิในส่วนกลางเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรม^๒ จนกระทั่งถึงปี ๒๕๑๖ เป็นจำนวนพระภิกษุที่ผ่านการอบรมทุกประเภทรวม ๕๓๓ รูป ดังตารางสถิติการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ปี ๒๕๐๙ - ๒๕๑๖ ต่อไปนี้

---

^๑ดูรายละเอียดใน สุตลักษณ์ ศิวรักษ์, "การอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น" วิทยาสารปริทัศน์ ฉบับที่ ๓๐ - ๓๒ (๓๐ ตุลาคม - ๑๕ พฤศจิกายน, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๓), อ้างถึงใน ประมวลผลงานและบทความทางวิชาการ ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕, หน้า ๔๐ - ๔๒.

^๒เป็นโครงการที่สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยเสนอให้โครงการนี้จัดการอบรมพระภิกษุเพื่อการอนุรักษ์ศิลปกรรม โดยจะเป็นผู้จัดหาทุนในการนี้ให้ ซึ่งได้มีการพิจารณาไว้ดำเนินการในนามของ กองงานโครงการพิเศษมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการอบรมเป็นจำนวน ๓ รุ่นในปีเดียวกัน คือ ปี ๒๕๑๕ และต่อมาได้เลิกโครงการนี้ไป

อ้างถึงใน ชาย โพธิ์ดิดา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย, หน้า ๔๔.

สถิติการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ปี ๒๕๐๙ - ๒๕๑๖

ปี	ประเภท	จำนวน	หมายเหตุ
๒๕๐๙	ก	๓๔	
๒๕๑๐	ก	๔๑	
๒๕๑๒	ก	๒๙	
๒๕๑๓	ก	๔๐	
๒๕๑๔	ก	๕๘	
๒๕๑๐	ข	๓๙	
๒๕๑๑	ข	๒๖	
๒๕๑๒	ข	๓๕	
๒๕๑๕	ก	๕๑	
๒๕๑๕	อนุรักษ์ศิลปกรรม	๓๕	
๒๕๑๕	"	๓๕	
๒๕๑๕	"	๓๕	
๒๕๑๖	พระภิกษุช่วยสอน	๓๔	ช่วยสอนที่ธรรมมทิน โรงเรียนประชาบาล
รวม	๔	๕๓๓	

ที่มา: กองงานโครงการพิเศษ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การอบรมพระภิกษุในประเภท ข. นั้น ทางโครงการได้เว้นการอบรมมาตั้งแต่ปี ๒๕๑๒ เนื่องจากมีอุปสรรคทางด้านทุนอุดหนุน นอกจากนี้ โครงการยังต้องการศึกษาว่าการจัดอบรมประเภท ข. ที่ได้ทำมาแล้ว มีผลคุ้มค่าควรแก่การดำเนินการต่อไปหรือไม่เพียงไร ทั้งนี้เนื่องจาก พระภิกษุที่ผ่านการอบรมประเภท ข. ออกไปปฏิบัติงานอยู่ในส่วนภูมิภาคนั้น โดยมากมักปฏิบัติงานอยู่ในระยะเวลาไม่นานนัก ภายใน ๑ ปี หรือ ๒ ปี ก็มักมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ถูกเรียกตัวกลับเข้าไปปฏิบัติงานในนครหลวงบ้าง ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศบ้าง หรือลาสิกขาบทไปบ้าง ทำให้จำนวนพระภิกษุในประเภทนี้ซึ่งมีจำนวนไม่มากอยู่แล้ว เหลือปฏิบัติงานอยู่น้อย ด้วยเหตุดังกล่าว ผลงานโดยสรุปของพระภิกษุที่ผ่านการอบรมออกไปปฏิบัติศาสนกิจตามท้องถิ่นชนบทนั้น ส่วนใหญ่จึงเป็นผลงานที่ได้รับจากรายงานของพระภิกษุในประเภท ก. แทบทั้งหมด ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้^๒

๑. งานพัฒนาที่เกี่ยวกับวัด การพัฒนาวัดนั้นพระภิกษุเหล่านี้ได้ทำกันอยู่เป็นประจำทั้งการสร้างและซ่อมศาสนวัตถุของวัด เช่น โบสถ์ วิหาร กุฏิ ศาลาการเปรียญ ฯลฯ และการปรับปรุงบริเวณวัดให้สะอาดน่ารื่นรมย์ โดยปลูกต้นไม้ในที่ ๆ เหมาะสม ปรับปรุงถนนภายในวัด ทำท่อระบายน้ำ สร้างซุ้มประตูและกำแพงวัด ปรับปรุงป่าช้า และเมรุเผาศพ เป็นต้น

๒. งานพัฒนาที่เกี่ยวกับชาวบ้าน ได้แก่การสร้างและบูรณะซ่อมแซมถนน สะพาน บ่อน้ำ สระน้ำ บ่อบาดาล ดึงเก็บน้ำฝน ประปาสำหรับหมู่บ้าน อ่างเก็บน้ำ ฝาย ท่วมกันน้ำ ตลอดจนการปรับปรุงสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสร้างอาคารศูนย์พัฒนาประจำหมู่บ้าน นำประชาชนปลูกต้นไม้ ฯลฯ

พระมหาชาย อากาศโร, "รู้จักกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น," หน้า ๒๐.

^๒ รายงานผลงานของพระภิกษุที่ผ่านการอบรมประเภท ก ระหว่างปี ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕ ใน ประมวลผลงานและบทความทางวิชาการ ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕, หน้า ๒๒ - ๒๕.

๓. งานพัฒนาการศึกษา มีการสอนในโรงเรียนปริยัติธรรม การตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย การสอนและอบรมศีลธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน ตลอดจนให้ความช่วยเหลือและบริการด้านอื่น ๆ เช่น จัดหาอุปกรณ์การศึกษา ชักชวนประชาชนให้ซ่อมแซมอาคารเรียน สร้างโต๊ะเก้าอี้ให้แก่โรงเรียนเป็นอาทิ

๔. งานด้านเผยแผ่และสังคมสงเคราะห์ มีการออกอบรมประชาชน ปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตท้องถิ่น อบรมผู้ต้องขังในเรือนจำ ออกบรรยายธรรมทางวิทยุ เข็มเย็บเย็บผู้ป่วย แนะนำประชาชนเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย โภชนาการและการดำรงชีวิตตามหลักพุทธศาสนา จัดตั้งกลุ่มเยาวชนประจำหมู่บ้าน ตลอดจนนำพระภิกษุออกบิณฑบาตโลภิตแก่โรงพยาบาล เป็นต้น

การประเมินผล

ตามวัตถุประสงค์ของโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสอง อาจกล่าวได้โดยสรุปว่า เพื่อผลิตพระภิกษุที่มีภาระในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างฝ่ายพุทธจักและอาณาจักร ให้ความร่วมมือประสานงานระหว่างวัดกับบ้านและบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ เพื่อเสริมสร้างพลังแห่งความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่ทุกฝ่าย โดยมุ่งถึงความเจริญก้าวหน้าแห่งชาติและพระศาสนาเป็นประการสำคัญ ซึ่งสอดคล้องและตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างดี นอกจากนี้ วัตถุประสงค์เมื่อแรกตั้งโครงการจะเน้นอยู่ที่การพัฒนาชนบท ดังนั้น การดำเนินการอบรมทั้งหมดจึงหนักไปในการจัดหาความรู้ และประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาสังคมในชนบทเป็นหลักใหญ่ ซึ่งมีได้หมายความว่าโครงการจะไม่เห็นความสำคัญของสังคมเมือง แต่เป็นเพราะลู่ทางและโอกาสที่พระภิกษุจะเริ่มบทบาทในสังคมอย่างเป็นทางการเป็นผลสำเร็จ จะเห็นได้ชัดในสังคมชนบทมากกว่าสังคมเมืองเท่านั้น

เนื่องจาก คณะกรรมการดำเนินงานของโครงการได้สังเกตเห็นว่า การอบรมจะได้ผลดียิ่ง หากการอบรมได้แยกออกเป็น ๒ นัย เพื่ออบรมพระภิกษุที่มีคุณสมบัติแตกต่างกัน จึงมีการแยกการอบรมพระภิกษุออกเป็น ๒ ประเภท ประเภทแรก คือ การอาราธนาพระภิกษุที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นต่าง ๆ อยู่แล้วเข้ามารับการอบรมเพื่อให้พระภิกษุเหล่านี้รู้

เท่าทันสังคมแบบใหม่ และรู้จักนำความรู้ใหม่ ๆ ไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานะใน
ท้องถิ่นตามความเหมาะสม ส่วนพระภิกษุประเภทที่สอง คือ การอบรมพระภิกษุจาก
มหาวิทยาลัยสงฆ์เอง ซึ่งเป็นผู้สมัครใจที่จะไปประจำอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเน้น
การอบรมให้พระเหล่านี้รู้จักในภาคปฏิบัติไม่น้อยไปกว่าภาคทฤษฎี และสามารถเป็นผู้
นำในท้องถิ่นที่ไปได้ เมื่อเปรียบเทียบผลที่ได้จากการอบรมพระภิกษุทั้ง ๒ ประเภทที่
แล้ว จะเห็นได้ชัดว่าการอบรมพระภิกษุในท้องถิ่นให้เป็นนักพัฒนา จะได้ผลดีมากกว่า
พระภิกษุที่ไปจากส่วนกลาง เนื่องจากพระที่ได้รับการอบรมในประเภท ก. นี้ จะอยู่
ประจำในท้องถิ่นนั้นอยู่แล้วไม่โยกย้ายไปไหน ทั้งยังเป็นผู้นำของชุมชนนั้นอยู่แล้ว ทั้งใน
ทางจิตใจ ทางสังคม และทางวัฒนธรรม เมื่อได้รับการอบรมความรู้อันเป็นประโยชน์
ในในด้านต่าง ๆ เพิ่มเติม ก็เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้นำความรู้แผนใหม่ที่ถูกต้องตาม
หลักวิชาการ ไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนได้ดียิ่งขึ้น สำหรับพระภิกษุในประเภท
ข. นั้น มีอุปสรรคหลายอย่าง เช่น มิใช่คนในท้องถิ่นนั้น จึงไม่สามารถเข้าใจภาษา
ความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ลึกซึ้งเท่าพระภิกษุที่เป็นชาวพื้นเมือง และอาจไม่ได้รับ
การยอมรับเชื่อถือเท่าเทียมพระที่อยู่มาก่อน นอกจากนี้ พระภิกษุเหล่านี้ก็มักจะไม่อยู่
ประจำในท้องถิ่นนั้น ๆ แต่เป็นการไปปฏิบัติงานเพียงชั่วคราวเพื่อหาประสบการณ์ แล้ว
ย้ายไปอยู่ที่อื่น รวมทั้งอาจลาไปศึกษาต่อเพื่อเพิ่มเติมความรู้ความสามารถในต่าง
ประเทศ จึงทำให้การดำเนินงานไม่ไต่ผลสำเร็จสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้ว่าการอบรม
พระภิกษุในประเภทนี้ดำเนินมาได้เพียง ๓ ปี ก็ต้องยุติลงก่อนกำหนด ทั้งนี้เพราะการ
ดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

จากการศึกษาการดำเนินงานของโครงการนี้โดยละเอียด พบว่าการที่
โครงการต้องยุติลงในช่วงเวลาอันสั้น เนื่องมาจากปัจจัยใหญ่ ๆ ๒ ประการ คือ

๑. ปัญหาเรื่องทุน เนื่องจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองได้เล็งเห็นว่า การ
ดำเนินงานประเภทนี้ หากจะให้ไต่ผลโดยปราศจากข้อตำหนิติเตียนว่ารับนโยบายจาก
ฝ่ายใด หรือได้รับทุนอุดหนุนจากใครเพื่อวัตถุประสงค์ใดแล้ว ก็จะต้องลงมือปฏิบัติเอง
โดยเป็นอิสระทั้งจากคณะสงฆ์และจากทางราชการ ทั้งนี้มิได้หมายความว่าจะไม่ขอความ
อุปถัมภ์ หรือความร่วมมือช่วยเหลือจากฝ่ายใด เพราะตามความเป็นจริงแล้ว ในการ

จัดตั้งโครงการนี้ขึ้น ก็ได้รับความสนับสนุนจากหน่วยราชการหลายแห่งในการเป็น
 กรรมการที่ปรึกษา ส่วนการอาราธนาพระจากท้องถิ่นเข้ามารับการอบรม ก็ต้อง
 ผ่านความเห็นชอบของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดและภาค และวิทยากรที่จะมาถวาย
 การอบรม ก็ต้องมาจากกรมกองต่าง ๆ ของทางราชการ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม
 โครงการนี้ ก็ได้อาศัยความช่วยเหลือส่วนใหญ่จากมูลนิธิของต่างประเทศซึ่งก็ได้มีส่วน
 ให้ความช่วยเหลือจากโครงการนี้โดยตรง การหวังพึ่งความช่วยเหลือจากต่างประเทศย่อมมี
 ความไม่แน่นอนมาก ดังนั้น เมื่อการให้ความช่วยเหลือแต่ละคราวสิ้นสุดลง โครงการ
 ก็ต้องตกอยู่ในสภาพที่ไม่อาจดำเนินการต่อไปได้ ส่วนความช่วยเหลือที่ได้จากทาง
 รัฐบาล ก็ต้องประสบปัญหาอันเนื่องมาจากขั้นตอนในการปฏิบัติที่ยุ่งยาก และงบประมาณ
 ที่ขาดแคลนอันเนื่องมาจากมีการดำเนินโครงการประเภทนี้อยู่หลายโครงการ ซึ่งรัฐต้อง
 ให้ความอุปถัมภ์อยู่แล้ว การแบ่งงบประมาณมาสนับสนุนจึงได้เพียงเล็กน้อย สภาพเช่น
 นี้ทำให้การดำเนินงานต้องหยุดชะงักและเกือบจะสิ้นสุดลงก็มี และเมื่อได้รับทุนอุดหนุน
 อีกครั้งก็แทบจะทำให้การทำงานต้องกลับไปเริ่มต้นใหม่อีก ซึ่งทำให้งิการของโครง
 การไม่ก้าวหน้าไปเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากจำนวนพระภิกษุที่เข้ารับการอบรมในแต่ละ
 ระเบียบ มีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ไม่สามารถหันหน้าให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและไม่สามารถ
 ขยายขอบเขตของการดำเนินงานให้กว้างขวางออกไปจากเดิมได้ จนกระทั่งโครงการ
 ต้องสิ้นสุดลง

๒. ปัญหาการดำเนินงาน เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในข้อแรก กล่าวคือ
 ในการดำเนินงาน ซึ่งรวมถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ การคัดเลือกผู้รับการอบรม
 และวิธีดำเนินการอบรม เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยคุณภาพและประสิทธิภาพของผู้ดำเนิน
 การโดยตรง ซึ่งทางโครงการไม่สามารถทำได้เต็มที่ เนื่องจากมีความจำกัดในด้าน
 งบประมาณปฏิบัติงาน และขาดแคลนบุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถที่เต็มใจเสียสละ
 เพื่อการพระศาสนา เพราะการดำเนินโครงการในลักษณะเช่นนี้จะประสบความสำเร็จ
 ได้ ก็ต้องมีเจ้าหน้าที่เพียงพอและทำงานเป็นประจำโดยได้รับเงินเดือนหรือค่าตอบแทน
 จึงจะทำการได้อย่างเต็มที่ แต่เนื่องจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ดำเนินการศึกษา
 เองโดยไม่ได้ขึ้นสังกัดต่อหน่วยงานใดของทางราชการ นอกจากอยู่ในสังกัดของ

มหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรบริหารสูงสุดของคณะสงฆ์ งบประมาณที่ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้รับอุดหนุนจากทางราชการ โดยผ่านทางกรมการศาสนาจึงได้รับในจำนวนที่จำกัด แม้จะได้รับเงินอุดหนุนจากแหล่งอื่นสมทบบ้าง เช่น มูลนิธิอาเซีย เงินจากงบศาสนสมบัติกลาง และเงินอุปถัมภ์เพิ่มเติมจากทางราชการบ้างเป็นบางปี แต่รายจ่ายในการดำเนินงานก็มีจำนวนมากเกินกว่ารายรับเป็นประจำทุกปี ตัวอย่างเช่น ในปี ๒๕๑๖ รายรับทั้งสิ้นที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับ มีจำนวน ๑,๐๙๕,๐๐๐ บาท แต่รายจ่ายทั้งสิ้นโดยประมาณเป็นจำนวนถึง ๑,๒๓๖,๙๓๙ บาท ซึ่งรายจ่ายส่วนที่เกินนั้น มหาวิทยาลัยได้รับความอุปถัมภ์จากเงินบริจาคของประชาชน แสดงให้เห็นว่าฐานะทางการเงินของมหาวิทยาลัยสงฆ์อยู่ในสภาพที่ไม่มั่นคง การดำเนินงานต่าง ๆ จึงเต็มไปด้วยอุปสรรค ดังที่มีผลให้โครงการต้องหยุดชะงักลงในที่สุด

อย่างไรก็ดี โครงการนี้ได้ปรากฏผลดีที่เห็นเด่นชัดอยู่หลายประการ กล่าวคือ การดำเนินงานโดยคณะกรรมการซึ่งประกอบขึ้นด้วยพระภิกษุทั้งสองฝ่าย คือ ธรรมยุติกและมหานิกาย นับเป็นเรื่องที่เหมาะสมและมีความสำคัญ เพราะเป็นการร่วมกันทำงาน โดยขจัดเสียดซึ่งความแตกต่างระหว่างนิกาย และหันมารวมกำลังกัน เสริมสร้างความสามัคคีและระงับรอยร้าวที่เกิดขึ้นเนื่องจากการแบ่งแยกในสถาบันสงฆ์ ช่วยให้สถาบันสงฆ์มีภาพพจน์ที่ดีขึ้นในสายตาของประชาชน และเกิดความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาในโครงการ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระศาสนาให้มั่นคงกว้างขวางออกไป อนึ่ง การดำเนินงานที่ส่งเสริมให้พระภิกษุในท้องถิ่น ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษา รับการอบรมวิชาความรู้อันเป็นประโยชน์ ทัดเทียมกับพระภิกษุที่อยู่ในส่วนกลาง และการอบรมร่วมกัน นับเป็นวิธีการที่ดีในการเชื่อมสัมพันธ์และสามัคคีธรรมในสังคมของสงฆ์ เป็นการแก้ไขปัญหาที่มักเกิดขึ้นในโครงการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ เช่น โครงการพระธรรมทูตและพระธรรมจาริก ซึ่งพระภิกษุจากส่วนกลางมักทำงานร่วมกับพระภิกษุในท้องถิ่นไม่ได้ เพราะมีพื้นฐานความรู้และระดับการศึกษาที่แตกต่างกันอย่างมากเป็นปัจจัยสำคัญ และเป็นการบรรเทาปัญหาความขาดแคลนพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงในการเป็นผู้นำชุมชนในชนบทโดยตรง

อ้างอิงจากยอดรายรับรายจ่ายของมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๑๖ - ๒๕๒๒, อ้างถึงใน ชาย โพธิ์ลีตา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย, หน้า ๖๖-๖๗.

นอกจากนี้ การจัดโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสอง ซึ่งได้รับพระภิกษุจากท้องถิ่นต่าง ๆ มารับการอบรมใน ส่วนกลาง เพื่อส่งออกไปปฏิบัติศาสนกิจในภูมิลำเนาเดิม นั้น ยังเป็นการดำเนินงานที่ประสานงานกับโครงการส่งพระภิกษุที่สำเร็จการศึกษา จากมหาวิทยาลัยออกไปปฏิบัติศาสนกิจในชนบทตามหลักสูตรการศึกษาได้เป็นอย่างดี และโครงการนี้ยังได้เป็นต้นแบบให้เกิดโครงการอบรมที่คล้ายคลึงกันออกไปอย่างกว้างขวาง โดยได้มีความเคลื่อนไหวในต่างจังหวัด โดยเฉพาะบางจังหวัดในภาคเหนือและหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อฟื้นฟูและขยายบทบาทในทางการศึกษา เผยแผ่ การพัฒนาและส่งเสริมของพระภิกษุที่มีต่อสังคมให้มากขึ้นกว่าเดิม การริเริ่มนี้เป็นไปในรูปการจัดประชุมฝึกอบรมพระภิกษุที่เป็นครูสอนปริยัติธรรม เจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการระดับอื่น ๆ ในจังหวัดนั้น ๆ โดยจัดเป็นหลักสูตรอบรมระยะสั้น ๆ ๗ วัน ๑๕ วัน หรือ ๑ เดือน มุ่งให้พระภิกษุได้รับความรู้เพิ่มเติมทั้งในทางพระศาสนา และความรู้ที่จำเป็นสำหรับชนบทที่กำลังอยู่ในยุคพัฒนา เพื่อช่วยให้พระภิกษุในท้องถิ่นได้ปรับตัว และเป็นผู้นำชาวชนบทให้เข้ากับสภาพสังคมแบบใหม่ พร้อมกันนั้น หลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้พยายามจัดตั้งศูนย์งานเหล่านี้ขึ้นในจังหวัดของตน และได้ตั้งศูนย์ประสานงานพระพุทธศาสนาขึ้นด้วย เพื่อให้เป็นแหล่งประสานงานในเขตจังหวัดเหล่านั้นรวมกัน อนึ่ง ในการริเริ่มงานเหล่านี้ พระเถระผู้ใหญ่ในจังหวัดนั้น ๆ จะได้พระภิกษุผู้ผ่านการอบรมจากโครงการฯ และพระภิกษุผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ไปเป็นกำลังสำคัญ ในการฝึกอบรมพระภิกษุผู้นำชนบทในวิสาขาเขตใดต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ดังปรากฏว่า พระจำนวนนับพัน ๆ รูปได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักวิธีสร้างคูนน้ำ บ่อน้ำ าลา รวมทั้งความรู้ในเรื่องสุขวิทยาสมัยใหม่ โภชนาการ

ดูรายละเอียดเรื่องการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาเหล่านี้ และเรื่องศูนย์ประสานงานพระพุทธศาสนา ได้จาก มหาจุฬา ในทัศนะของข้าพเจ้า, หน้า ๗๖ -

๘๑. และ William J. Klausner, "The Thai Sangha and National Development", Visakha Pujā (2513) : pp. 31.- 32.

และการรักษาโรค ซึ่งผลจากโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ จะเห็นได้จากความสำเร็จ ซึ่งปรากฏออกมาเป็นวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น บ่อน้ำ ส้วมซึม คูน้ำ ถนน สะพาน โรงเรียน บ่อเลี้ยงปลา ฯลฯ ซึ่งได้รับการก่อสร้างขึ้นในชนบทตามท้องถิ่นต่าง ๆ ภายใต้การ เป็นผู้นำในการดำเนินงานของบรรดาพระภิกษุที่ผ่านการฝึกอบรมแล้ว และในเวลา ต่อมา โครงการเหล่านี้ก็ได้รับการขยายตัวและปรับปรุงให้ก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ เช่น ในปี ๒๕๑๒ ศูนย์ส่งเสริมปรีชาธรรมพัฒนาจังหวัดบุรีรัมย์ ได้ริเริ่มจัดการฝึกอบรมวิชา เย็บปักถักร้อยและการตัดเย็บเสื้อผ้าแก่สตรีในชนบท โครงการศูนย์รับผิดชอบในการ จัดหาผู้เป็นวิทยากรมาดำเนินการ และสนับสนุนโครงการในค้ำนวัดคฤุปรณ์ที่จำเป็น รวมทั้งจัดโครงการพัฒนาค้ำนการเกษตร โครงการกระตุ้นให้ชาวชนบทเพาะปลูกพืช ผักชนิดใหม่ ๆ มีการอบรมเรื่องการเพาะปลูกแจกพืชพันธุ์ผักผลไม้ และการฝึกอาชีพ ชนิดอื่น ๆ อีกหลายโครงการ ซึ่งโครงการเหล่านี้ได้ดำเนินการขึ้นตามศูนย์ฯ ใน จังหวัดต่าง ๆ เช่นเดียวกัน ผลสำเร็จที่ได้รับจากโครงการเหล่านี้นอกเหนือจากที่ ปรากฏในค้ำนวัดแล้ว ยังอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลสำเร็จในค้ำนจิตใจ คือ ช่วยให้เกิด ความเชื่อมั่นและความรู้สึกภาคภูมิใจแก่พระภิกษุในชนบท ที่สามารถช่วยแก้ปัญหาในค้ำน พัฒนาชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ให้เจริญก้าวหน้า และมีผลสะท้อนต่อความสำเร็จในการพัฒนา ประเทศโดยส่วนรวมด้วย

จะเห็นได้ว่า โครงการเพื่อการพัฒนาชุมชนชนบทที่ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ ทั้งสามโครงการที่กล่าวมา ได้ชี้ให้ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะชาวชนบทได้รับรู้ว่า คณะสงฆ์ยอมรับและให้การสนับสนุนนโยบายของรัฐในการพัฒนาประเทศชาติ โดยการ เข้าร่วมมีบทบาทในการพัฒนาชนบทด้วยความเต็มใจ ทั้งนี้เนื่องจากคณะสงฆ์ต้องการที่จะฟื้นฟูปรับปรุงบทบาทของตน ให้มีความสำคัญและมีคุณค่าในสังคมเหมือนที่เคยเป็นมา ในอดีต และเพื่อปล้ำล้างค้ำกล่าวที่ว่าพระภิกษุเอาแต่บริโภค ทำตนเป็นเสมือนกาฝาก

^๑William J. Klausner, "The Thai Sangha and National Development", p. 32.

ของสังคม โดยมีได้ทำหน้าที่ของคนในทางที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

ในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน คณะสงฆ์ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยนำแนวความคิดเรื่องการทำบุญทำกุศลมาประยุกต์ว่า การกระทำดังกล่าวมิใช่เป็นการยุ่งเกี่ยวกับกิจการของทางโลก แต่เป็นการทำหน้าที่เพื่อการบุญการกุศล ซึ่งมีได้เป็นประโยชน์ต่อพระภิกษุเองแต่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยตรง และหากจะมองจากความเป็นจริงในอดีต โดยที่สังคมในสมัยก่อนความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุกับประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บทบาทของพระภิกษุที่มีต่อสังคมในด้านต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องหาเหตุผลว่าเหมาะสมหรือไม่ แต่ในปัจจุบัน มีความแตกต่างกันมากขึ้นระหว่างพระภิกษุกับสังคม บทบาทพื้นฐานบางประการของพระภิกษุก็ถูกมองไปในทางโลกมากกว่า และทำให้ความเคลื่อนไหวของคณะสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนกลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ว่าพระเข้ามายุ่งเกี่ยวกับทางโลกจนเกินสมควรวิสัย และกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกเคารพนับถือพระสงฆ์ในหมู่ประชาชน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคณะสงฆ์ถูกสงสัยว่าได้ยินยอมให้รัฐใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยผ่านทางโครงการพัฒนาชุมชนที่รัฐจัดขึ้นและอาราธนาให้คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ เพื่อช่วยต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และรวมคนในชาติให้ยอมรับนับถือและจงรักภักดีต่อรัฐบาล ทำให้การดำเนินงานของคณะสงฆ์สะท้อนผลในทางลบในสายตาของชาวบ้าน แม้ว่าการดำเนินงานดังกล่าว จะทำให้คณะสงฆ์ได้ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น และมีโอกาสได้ทำงานช่วยเหลือในกิจการอันเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านในหลาย ๆ ประการ แต่การเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจการทางโลกอย่างเต็มตัว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองมาสนับสนุนการดำเนินงานด้วยอย่างเห็นได้ชัด ก็ได้ก่อให้เกิดความระแวงสงสัยในความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ด้วย

ในขณะเดียวกัน หากชาวบ้านมองความเป็นอิสระในการดำเนินงานของคณะสงฆ์ไปในทางที่ว่า รัฐเข้าแทรกแซงและควบคุมการบริหารและการดำเนินงาน

ของคณะสงฆ์ ตลอดจนอาศัยคณะสงฆ์ไปในทางที่เสื่อมเสียต่อชื่อเสียงเกียรติคุณอัน
บริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนาแล้ว รัฐบาลก็จะได้รับผลเสียจากการดำเนินนโยบาย
พัฒนาชุมชนโดยความร่วมมือจากคณะสงฆ์ มากกว่าผลดีที่จะได้รับ เช่นเกี่ยวกับที่เกิ
ขึ้นกับคณะสงฆ์ด้วย

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้ การดำเนินงานตามโครงการพระบรมมพุทธ
และพระธรรมจาริกซึ่งจัดตั้งโดยรัฐบาล จึงไม่ประสบผลสำเร็จและเจริญก้าวหน้า
ตามวัตถุประสงค์เท่าที่ควร และในส่วนของพระภิกษุสามเณรที่ร่วมดำเนินการใน
โครงการทั้งสองนี้ ก็ถูกจำกัดด้วยธรรมเนียมและความเชื่อตามแบบแผนประเพณี ว่า
สมควรมีบทบาทในการเผยแผ่ธรรม อบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน และศึกษา
เล่าเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อจรโลงพระพุทธศาสนาเท่านั้น การไปช่วยพัฒนาความ
เป็นอยู่ของชาวบ้านซึ่งเป็นเรื่องของทางโลก ทำให้พระภิกษุไม่อาจปฏิบัติงานได้อย่าง
ราบรื่นและคล่องตัวเหมือนเจ้าหน้าที่ของทางราชการที่มีหน้าที่โดยตรงในหน้าที่
นอกจากนี้ ความสามารถของคณะสงฆ์ในการพัฒนาอย่างกว้างขวางก็ยังเป็นปัญหาอยู่
เพราะโดยส่วนใหญ่จะเป็นผลทางค่านิยม ซึ่งการประเมินผลและวัดผลค่าความ
สำเร็จไม่อาจสรุปได้อย่างแน่นอน ตลอดจนการที่คณะสงฆ์ต้องถูกควบคุมนโยบายการ
ดำเนินงานจากรัฐบาล ทำให้ไม่มีอิสระในทางการปฏิบัติอย่างแท้จริง ซึ่งภายใต้กรอบ
แห่งสมณเพศ พระภิกษุก็ไม่อาจดำเนินการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน
งานพัฒนาชุมชนตามโครงการนี้ให้หมดสิ้นไปด้วยตนเองได้ และโดยความเกี่ยวข้อง
สัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์และรัฐบาล ที่แม้จะติดต่อดำเนินกันในระดับหนึ่ง แต่ในส่วน
ลึกก็ยังขาดการประสานงานร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพราะมีกรอบแห่งสมณเพศเป็น
เครื่องกีดกัน ซึ่งทำให้การเข้าไปก้าวภายในกิจการของกันและกันเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะ
สม และยากที่จะปฏิบัติให้อยู่ในระดับพอเหมาะพอดีได้

ในส่วนโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัย
สงฆ์ มีลักษณะที่แตกต่างไปจากโครงการพระบรมมพุทธและพระธรรมจาริกอยู่บ้าง กล่าว
คือ แม้โครงการนี้จะจัดขึ้นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชนของทางรัฐบาล และได้รับการ
อุปถัมภ์ในบางส่วนจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ แต่การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นฝ่าย

ริเริ่มจัดตั้งโครงการขึ้นเอง โดยมีได้ถูกควบคุมการดำเนินงานจากทางรัฐบาล ทำให้ลักษณะของโครงการ เป็นไปในรูปที่จะให้การศึกษาอบรมวิชาความรู้ในการพัฒนาชุมชนแก่พระภิกษุ เพื่อให้พระภิกษุได้นำวิชาความรู้เหล่านั้นกลับไปดำเนินงานในท้องถิ่นของตนเองอย่างเป็นอิสระ ซึ่งบทบาทของพระภิกษุเหล่านี้ในการพัฒนาชุมชน จะดำเนินไปอย่างไม่เป็นทางการ แต่ประสานกลมกลืนไปกับบทบาทผู้นำชุมชนที่พระภิกษุในชุมชนได้ปฏิบัติกันอยู่แล้วเป็นปกติวิสัย โครงการนี้จึงประสบผลสำเร็จในการที่ช่วยสร้างสรรค์และกระตุ้นให้คณะสงฆ์ในต่างจังหวัด ได้เกิดความตื่นตัวที่จะริบบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยทั่วไป และไม่ถูกเพ่งเล็งสงสัยในความบริสุทธิ์ของเจตนารมณ์ที่คณะสงฆ์จะเข้ามาบทบาทในค้ำนี้ เหมือนที่เกิดขึ้นกับโครงการพระธรรมทูตและพระธรรมจาริก

นอกเหนือจากบทบาทของคณะสงฆ์หรือพระภิกษุในบางกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการทั้งสามครั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว พระภิกษุอื่น ๆ โดยทั่วไปในชุมชน ก็ได้ริบบทบาทในการเป็นผู้นำพัฒนาชุมชนที่ตนได้อาศัยอยู่เป็นอย่างดี โดยเป็นงานที่กระทำกันโดยเสรี ไม่ต้องอาศัยงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล เพราะเป็นภาระระหว่าความหน้าที่ที่ได้สืบทอดมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว ซึ่งการศึกษาในบทต่อไป จะได้นำบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระภิกษุเหล่านี้มากล่าวถึง เพื่อเปรียบเทียบกับโครงการที่ดำเนินงานโดยคณะสงฆ์ทั้งที่ได้กล่าวมา ว่าการดำเนินงานอย่าง เสรี มีวิธีการปฏิบัติอย่างไร และผลที่เกิดขึ้นมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรกับโครงการที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการของคณะสงฆ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย